

חמ"ד בית חינוך כמשפחה

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
היחידה לחינוך לחיים במשפחה

המשפחה הדתית

חינוך להתמודדות בעולם משתנה

סדרת סדנאות
לתלמידים בני הקהילה האתיופית

עורכת ומרכזת: דבורה רוזנברג
כותב הסדנאות: הרב אברהם בר דוד
עורך הסדנאות: הרב ד"ר נתנאל בעדני
עורכת לשון: דליה דנינו
הפקה: אתי אורלב, בת שבע סיאני, מינהל החינוך הדתי
סדר ועיצוב: שושנה שחר מקבוצת "סקורפיו 88"
הוצאה לאור: גף פרסומים, משרד החינוך

ירושלים תשע"ג - 2012

כתובת אתר המינהל: <http://cms.education.gov.il/educationcms/units/hemed/>

תוכן העניינים

פתחי דברים

- 5..... הרב ד"ר אברהם ליפשיץ -
- 7..... דבורה רוזנברג -
- 8..... הרב יצחק שגאו מקון -
- 10..... מבוא לסדנאות - הרב אברהם בר דוד
- 12..... סדנה ראשונה - מבוא
- 14..... סדנה שנייה - בין גזענות לשונות
- 16..... סדנה שלישית - מבוגרים טרם זמנם
- 19..... סדנה רביעית - בין עבודה ללימודים
- 21..... סדנה חמישית - קבלת החלטות
- 25..... סדנה שישית - שינויים בחיים
- 27..... סדנה שביעית - להיות עולה מאתיופיה בישראל
- 29..... סדנה שמינית - מסורות שברצוני לשמר ומסורות שברצוני לשנות
- 32..... סדנה תשיעית - "כשאת אומרת לא למה את מתכוונת?"
- 36..... סדנה עשירית - מה בין בנים לבנות בתפיסת ה"חברות"?
- 40..... סדנה אחת עשרה - אלימות בחברת בין המינים
- 43..... סדנה שתים עשרה - מושגים והלכות בענייני צניעות והרהורי עבירה
- 46..... סדנה שלוש עשרה - שמירת הברית
- 50..... סדנה ארבע עשרה - דחיית סיפוקים ועמידה בפני פיתויים
- 53..... סדנה חמש עשרה - "ואנחנו קמנו ונתעודד"

דברים לעיון

- 56..... קליטתם הרוחנית של עולי אתיופיה - הרב מנחם ולדמן
- 58..... מחשבות בעקבות מסע תנועות הנוער לאתיופיה - יאיר שחל
- 59..... נישואין ומבנה המשפחה - הגר סלומון
- 64..... עלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה - גדי בן עזר
- תחנות בדרך - ציוני דרך בהיסטוריה של יהדות אתיופיה
- 67..... מרכז ההיגוי של עולי אתיופיה ומערכת החינוך
- 70..... ואלה שמות - חיים גיזלי

פתחי דברים

למנהיגי החינוך הרב ד"ר אברהם ליפשיץ - ראש מינהל החמ"ד

אחיי ורעי

מנהיגי חינוך יקרים

ברכות וה' עמכם.

אחים אנחנו

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצריים להוציא את בני ישראל מארץ מצריים". לכאורה הפסוק קשה להבנה - הציווי לפרעה להוציא את בני ישראל מארץ מצריים מובן, אך מה המשמעות של הציווי אל בני ישראל על היציאה ממצריים? רש"י על פי המדרש פירש את המילה "אל" במשמעות של "על": "ופשוטו צוום על דבר ישראל". בירושלמי (ראש השנה, ג, ה) הפסוק הובן אחרת: "אמר רב שמואל בר רב יצחק: 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום אל בני ישראל', על מה צוום? על פרשת שילוח עבדים. דאמר ר' הילא: לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים." הירושלמי קובע שבני ישראל נצטוו על פרשת שילוח עבדים, בניגוד למקובל שהמצווה הראשונה שנצטוו ישראל היא מצוות "החודש הזה לכם". וכך בירמיהו (לד, יג): "כה-אמר ה', אלוהי ישראל: אנוכי כרתי ברית את אבותיכם, ביום הוציא אותם מארץ מצריים, מבית עבדים לאמור: מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי, אשר יימכר לך ועבדך שש שנים, ושילחתו חופשי..." וכך בעל ה"משך חכמה": "ייתכן כי גם אז במצריים היו גדולי האומה אשר היו שרים נכבדים ואפרתים, והם היו משעבדים את בני ישראל לעבדים שמכרו המצרים להם... לכן ציווה ה' יתברך שבני ישראל וגם פרעה יוציאו את בני ישראל מהשעבוד..."

מנהיגי חינוך יקרים מאוד, יש חשיבות מיוחדת לכך שהמצווה הראשונה שנצטוו ישראל הייתה מצוות שילוח עבדים. נוכל ללמוד מכך שהציווי איננו מצטמצם רק לשילוח עבדים אלא כוונת התורה ללמד אותנו לא להתנשא זה על זה. אל תהיה אדון על אחיך, על שבט אחר, על מישהו שנראה לך משום מה נחות ממך, בגיל, במעמד, במקצוע, בצבע העור, בארץ המוצא.

למצווה הראשונה יש ערך ייחודי לא רק בשל ראשוניותה, אלא גם בשל תדירותה הגבוהה בתורה. המצווה המופיעה שלושים ושש פעמים (!) בתורה בניסוחים שונים היא מצוות "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצריים. וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצריים..." לא שבת, לא מועד, לא תפילין ולא מצוות יישוב הארץ מופיעות במספר רב כזה בתורה. היחס לגר, ליתום ולאלמנה מודגש בתורה עשרות פעמים! אין הכוונה רק לגר ליתום ולאלמנה, התורה מחנכת אותנו, להיות רגישים לכל חלש, לתלמיד החדש בכיתה שעדיין הוא חסר ביטחון, למי שאינו יודע את השפה, למי שאינו מכיר את התרבות המקומית, למי שמזוהה בצבע עורו ועוד.

בעל התניא כתב על עם ישראל כולו: "ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש, מצד שורש נפשם בה' אחד, רק שהגופים מחולקים... הרי זו דרך ישרה וקלה לבא לידי מצוות 'ואהבת לרעך כמוך', לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן."

זכינו לחיות בדור הגאולה, שלה חיכינו אלפיים שנה, ולראות בעינינו את התגשמות חזון הנביאים: "כה אמר ה', הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגויים אשר הלכו שם וקיבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם. ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל..." (יחזקאל לו, כא-כב). דור שזוכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון. שומה עלינו לעשות הכול כדי להיות ראויים לכך. עלינו לזכור שאחים אנחנו! שעם ישראל הגיע לציון למלא תפקיד גדול, כפי שאמר הנביא: "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו." לספר את תהילת ה' אפשר רק כאומה אחת, באהבה גדולה בין כולנו. התנאי בקבלת התורה היה: "ויחן שם ישראל." "ויחן" בלשון יחיד - כאיש אחד בלב אחד. לספר את תהילת ה', בעצם חיינו כאן בארצנו, אפשר רק כשאנחנו מרגישים כולנו "נשמה אחת וגופים חלוקים..." כאיש אחד בלב אחד.

ההתנהגות המתנשאת של הוותיקים כלפי העולים החדשים איננה חדשה. אלתרמן כתב לא אחת ב"טור השביעי" על היחס לעולים בשנות החמישים, ולהלן מובאת דוגמה אחת בשירו "על נטל הקליטה":

תוך כדי דיון על נטל הקליטה

וכובד משאם, אומר לבנו לנו,

כי לא ברור אם אנו הנושאים אותה

או שמא היא בעצם, הנושאת אותנו.

כן, אחינו העולים מאתיופיה הם הנושאים אותנו, מהם אנו לומדים מהי כמיהה לארץ ישראל, מהם אנו לומדים מהי אהבת ארץ ישראל - כיצד יהודים צעדו במסירות נפש אלפי קילומטרים ברגל, ואף אָבְדו חלק מיקיריהם בדרכם לארץ ישראל. מאחינו עולי אתיופיה קבלנו את חג הסיגד. כשאנו חוגגים אותו, אנו רואים מול עינינו את אחינו באתיופיה במשך אלפיים שנים צופים לירושלים ומשתחוים לכיוונה!

נשתדל כולנו ברגישות גדולה, באהבה, במאור פנים ובשמחה, להמשיך לזכות להיות שותפים לפעול בקליטת העלייה הנמשכת ב"ה ולראות בקיבוץ הגלויות חלק מגאולתם של ישראל.

למחנכים ולמחנכות בחמ"ד

דבורה רוזנברג – הממונה על חינוך לחיים במשפחה בחמ"ד

"מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם." (ישעיהו, ס, ח)

פסוק זה המתנגן בשירתה היפה של ארץ ישראל, לקוח מתיאורו של הנביא ישעיהו את חזון קיבוץ הגלויות בשני דימויים: כעב וכיונים. הרב קוק זצ"ל באר דימויים אלו כדרכים שונות שבהן יתקבצו שבי ציון אל ארצנו. העננים נעים ברוח סערה בעל כורחם וללא יעד מכון ואילו היונים חותרות להגיע אל השוכר- אל ביתן.

כך היא שיבתן של ישראל: יש ששיבתם מכוונת כחזרה לביתם ויש שעוברים ממקום למקום ומגיעים לארץ במקרה ובנסיבות אחרות. אלו ואלו באים ושבים, באים ונאספים כיונים וכעננים לארץ מכורתנו (הראי"ה קוק. אורות ישראל, ג, יא).

קיבוץ הגלויות מקרוב ומרחוק היו תהליך מרתק ומדהים בהיקפו המבטא את איחוד הכוחות השונים והמגוונים של האומה הישראלית. קיומו מחזיר ומחזק את מחויבותם של כל חלקי האומה לערבות הדדית בין כל מרכיבי המרקם האנושי המתחדש "לבלתי יידח ממנו נידח" (שמואל ב יד, יד). ואכן, מערכת החמ"ד מאז הקמתה שותפה פעילה בקליטתם ובהתערותם של כל פזורי ישראל, ופועלת לקרבם ולאמצם בחום אל ליבם של אזרחי ישראל הוותיקים.

אנו קוראים לכל צוותי החינוך להצטרף למסע המשותף מתוך עמדה של קבלה, הדדיות ושותפות אמיתית. כשם שאנו מבקשים להשפיע על הסובבים אותנו, כך נלמד לכבד אחרים ולקבל מכל חלקי האומה את אוצרות תרבותיהם, מסורותיהם מבית אבא, ערכיהם הייחודיים וכוחותיהם הגדולים אותם הביאו עימם לארצנו. "כולם אהובים, כולם ברורים, כולם קדושים וכולם מקבלים זה מזה ונותנים באהבה רשות זה לזה."

החוברת המונחת לפיכך נהגתה ונכתבה מתוך אמונה בערכים אלו. בחוברת הכנו כלים לחינוך לחיים במשפחה לתלמידים עולים מאתיופיה מתוך כבוד למסורות ולערכים שהביאו עמם מארץ מוצאם. אנו מציגים לתלמידינו היקרים רעיונות חדשים להבנת המציאות המשפחתית החדשה שאליה הגיעו ולהשתלבות בה, מבלי להתעלם מהתרבות שממנה באו, ומתוך רצון לשמוע ולקבל מהם את המטען שהביאו עמם. אנו מייחלים שיידעו התלמידים ליישם את התובנות והכלים שירכשו בלימוד זה בתקופת לימודיהם בבית"ס ובעתיד, עת ייבנו את משפחותיהם.

תקוותנו כי זכה ללוות את תלמידינו העולים מתפוצות ישראל בדרכם מעלה תוך מימוש כוחותיהם ומשאלות ליבם בבחינת "עלה למעלה עלה כי כוח רב לך. יש לך כנפי רוח, כנפי נשרים אבירים אל תכחש בם פן יכחשו בך, דרוש אותם וימצאו לך מיד" (הרב קוק זצ"ל). תודה רבה שלוחה מכאן לכל מי שתרם ועזר ובראשם, לרב ד"ר אברהם ליפשיץ, ראש מינהל החמ"ד על עיצוב החזון הגדול של החמ"ד והעמדת הכלים הנאים להגשמתו.

אגרת למורים

הרב יצחק שגאו מקונן

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" (תהילים, קיח, כד). למרות הצער העמוק שנלווה למסע יהודי אתיופיה לארץ, למרות חבלי הקליטה, למרות פרשת הגיור בתחילתה של העלייה, למרות פרשת הדם, תופעת הגזענות שבולטת בתקופה האחרונה, אלימות בין בני הזוג, בין בני נוער, התנכרות של החברה הישראלית והמשבר החברתי עדיין מתאים שנאמר:

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". זכינו לחיות בתקופה שבה חלומם של דורות רבים הפך למציאות של ממש. זכינו שה' שמע את תפילותינו ונעתר להן. זכינו לראות בעינו את קיום ההבטחה האלוהית והתגשמות חזון הנביאים, חזון קיבוץ הגלויות.

"וְהָיָה כִּי־יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה וְיִסְיֶף ה' שְׁנֵי יָדָיו לְקַנּוֹת אֶת שְׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאַר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִצִּילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחֶמֶת וּמֵאֵי הַיָּם. וְנָשָׂא גַם לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּפְצוֹת יְהוּדָה וְקִבֵּץ מֵאֲרָבֶּעַ כְּנָפֹת הָאָרֶץ". (ישעיהו פרק יא פסוקים י"א-י"ב)

רבות נאמר ונכתב על סיפורה הנפלא של עדת ביתא ישראל - קהילת יהודי אתיופיה, על החיים בגלות ועל הקשר המיוחד של הקהילה עם הקב"ה, על סיפור העלייה וההקרבה, על קשיי הקליטה שלוו בבעיות חברתיות, כלכליות ותרבותיות ועל הסיפור הגדול של הגשמת החלום של השיבה לציון והפיכתו למציאות.

קהילת ביתא ישראל שמרה במסירות נפש על הזהות היהודית ונמנעה מהתבוללות למרות הניתוק מהעם היהודי כולו, וזאת תוך הקפדה על שמירת השבת, על שמירת הכשרות, על נאמנות למצוות טהרת המשפחה ועוד. הכול נעשה מתוך תקווה גדולה להגשים את החזון רב השנים ולהגיע לירושלים. לצד הגשמת החלום עולות שאלות שאינן פשוטות בדבר המחיר ששילמה קהילת ביתא ישראל על מעבר זה מבחינת התרבות שאותה עזבה עם העלייה ארצה. כיצד מגשרים על הפער? כיצד מתמודדים עם השונה? האם הקהילה מסוגלת או אמורה להתמודד בעצמה עם הבעיות החדשות שנוצרו בעקבות המעבר? כיצד משמרים את מורשתה של הקהילה ומעבירים אותה לדור הבא? כיצד זוכרים את מסירות הנפש וההקרבה של בני הקהילה בדרכם לציון? כיצד שוזרים את סיפורה של הקהילה עם סיפורו של העם היהודי כולו? האם החברה הישראלית מסוגלת להכיל את השוני של הקהילה האתיופית ולהתמודד איתו? האם המדינה ומנהיגיה שהיו שותפים להגשמת החלום יכולים להתנהג כאילו המשימה הסתיימה ברגע שהגיעו בני הקהילה ארצה?

המסע הארוך נמשך אלפי שנים, עבר דרך מדבריות אתיופיה וסודן וגבה מחיר יקר. פורצי הדרך היו ציוניים אמתיים שחירפו את נפשם ונצרו בלבם אור גנוז שהאיר את הדרך לירושלים, אור פנימי שדלק כנר תמיד ולא פסק גם במצבים הקשים ביותר שהיו לנו בגלות ובמסע כולו, בבחינת "גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי".

היום, לאחר למעלה מ-30 שנה, מאז שָׁבנו אל העם היושב בציון, אנו שואלים את עצמנו: האם הצלחנו להשתלב בחברה? האם החלום שהתגשם עונה על ציפיותינו?

התשובה לכך מורכבת. במובנים רבים המסע עדיין נמשך, עם זאת ישנם תחומים שבהם החלום מתגשם במלוא הדרו, ולצד מעטים מאתנו מצליחים לראות זאת.

מנקודת המבט שלי, אין זה מובן מאליו שזכינו לבוא בברית הנישואין עם ארץ הקודש, ברית שנכרתה כדת משה וישראל, אין זה מובן מאליו שהקמנו משפחה, ושאונו מגדלים את חמשת ילדינו בארץ ציון ירושלים.

יש לנו הזכות לשרת את מדינת ישראל, יש בקרבנו קצינים בצבא ההגנה לישראל, יש בקרבנו אקדמאים, רופאים, עורכי דין, מהנדסים, כלכלנים ומחנכים. אנו חלק בלתי נפרד מההווה הישראלית ומהעשייה במדינת היהודים.

חיים בקרבנו תלמידי חכמים לומדי תורה. שלא כמו באתיופיה, בארץ הקודש התורה היא נחלתם של רבים ולא רק נחלתם של הקסים (רבני העדה). הקהילה כולה נחשפה ללימוד התורה, ורבים מבני העדה לומדים ומשלבים לימוד של מורשת אבותינו מתוך ספרי הלכה שלא הגיעו למחוזותינו. - אני שמח מאוד שאני מצליח לראות את חצי הכוס המלאה.

אני מודע לתמונת המצב המורכבת. ולשואלים האם אנו מצליחים לשמור על הערכים שעליהם גדלנו והתחנכנו אשיב: אנו עדים לתופעות קשות שגורמות לתחושת חוסר אימון בחברה הישראלית ובהנהגתה. הפערים בין שכבות האוכלוסייה השונות גדולים. גם בקרב בני הקהילה עצמה ניכרים פערים, בין העולים הוותיקים, ילידי הארץ, לעולים החדשים, בין המכונים "פלשמורה" ובין "ביתא ישראל". תחושת הקיפוח מלווה לא מעט מאנשינו, איני דן אותם. אין אני נכנס לדיון האם מוצדקת תחושתם אם לאו. מן הראוי להדגיש שתחושת הקיפוח קיימת ושחשוב להתייחס אליה.

כולנו צריכים לתת את הדעת על הקידום שאלינו אנו שואפים בתחום הידע והלימוד, אך משמעותי הרבה יותר לקדם מהלך בחינוך המדגיש את העצמה, את המחויבות למסורת בית אבא ואת המחויבות לפיתוח אחריות עצמית וחברתית, תהליך כזה ייתן כלים שיאפשרו לנו להשתלב בחברה מתוך הכרה בערך עצמנו ולא מעמדתו של "התלוש", זה שחי בלא זהות.

אני מאמין שהמשך המסע מחייב אחריות משותפת של הקהילה וניצול הכוחות שצמחו בתוכה. לצורך כך אנו זקוקים לשיתוף פעולה עם החברה הישראלית הכללית שאנו חלק בלתי נפרד ממנה. אנו יכולים בהחלט לחבור לחלקים בחברה הישראלית שאצלם יש צמא ונכונות ללמוד ולקבל את האחר. מקומם של המחנכים במשימה הלאומית של קיבוץ גלויות ואחדות ישראל הוא גדול ומשמעותי. על המחנכים באשר הם, להבהיר לתלמידים ולחברה כולה שאנחנו עם אחד. עלינו להאיר לתלמידים את הטוב שבחברה הישראלית וללמד אותם להכיר את הטוב שבהם כדי לחזק את תחושת השייכות של כולנו. על המחנכים לחבור לעולמם של החניכים מתוך רצון להיות שותפים בהגשמת החזון של נביאי ישראל ולא חלילה מתוך עמדה של מסייעים לנזקקים.

החינוך לחיי משפחה עבר בתרבות של יהודי אתיופיה מאם לבתה ומאב לבנו בלי להרבות בדברים. המסרים היו ברורים בעבר, אך הנורמות שהיו מקובלות נתערערו עם העלייה ארצה. אתגר גדול וחשוב הוא להתמודד עם סוגיות אלו אשר אינן מדוברות בדרך כלל ובפרט נכון הדבר בדורנו כאשר הקשר הבין דורי מורכב יותר מזה שהיה בדורות הקודמים. על המחנכים לחנך ולהדריך מבלי לתפוס את מקומם של ההורים.

הנוער שלנו מבולבל, עלינו להתוות לו דרך ברורה עד כמה שאפשר.

כולי תקווה שהחברת תיתן מענה, ולכל הפחות תאפשר התמודדות ראויה עם סוגיה מורכבת זו. יבורכו כל העוסקים במלאכה למען כולנו.

נעשה ונצליח

שגאו מקונן

איש חינוך

מבוא לסדנאות

בחוברת זו מוגשות חמש עשרה סדנאות המותאמות במיוחד לצרכי הנוער מהפזורה האתיאופית. הנושאים נבחרו מתוך הניסיון החינוכי של כותבי החוברת, בעבודתו מול תלמידים עולים, בכפר הנוער "ימין אורד" שם משמש הוא יועץ חינוכי. תודתנו נתונה להנהלה ולצוות הנפלא המשקיעים את כל כולם בעבודת הקודש - במשימות הקליטה והחינוך, בהנחלת "דרך הכפר" בכפר הנוער ימין אורד. לא כל מחנך יוכל להעביר את כל הסדנאות. ייתכן שלחלק מאתנו יהיה קושי להתמודד עם נושאים מסוימים. יש היגיון בסדר שבו נערכו הסדנאות, אך הסדר והרצף אינו מחייב ואפשר בהחלט להעביר רק חלק מהן. השתדלנו לערוך את הנושאים מן הקל אל הכבד.

שמונה הסדנאות הראשונות עוסקות בחינוך לחיים במשפחה במובן הרחב מתוך התייחסות לנושאים המטרידים את הנוער העולה מאתיאופיה. לדוגמה: מקומו בחברה הישראלית, מקומו במשפחה בשל השינויים אחרי העלייה לארץ ועוד.

בשאר הסדנאות עוסקים אנו בנושאי הליכה של חינוך לחיים במשפחה - חלמי"ש: היחסים הראויים בין בנים לבנות, הגבולות שמציבה ההלכה לקשר בין המינים והכוונה לערכי קדושה, צניעות וחיי משפחה. החוברת מיועדת לכיתות ט - יב. לדעתנו בכפרי הנוער שבהם לומדים בנים ובנות יחד, נכון לעסוק בכל הנושאים החל מכתה ט, ואילו בבתי הספר הנפרדים נכון להתחיל בכיתות יא - יב. התכנית מיועדת לשעה שבועית בכיתה בשנת לימודים מלאה, שכן כל סדנא תיערך בשני מפגשים בני 45 דקות, סה"כ כשלושים שיעורים, כלומר חוברת זו יכולה להוות שעת לימוד שבועית על פני שנת לימודים מלאה.

בניגוד לשיעור קשה לתחום את הסדנה בזמן, אך אנו חיים עם אילוצי מערכת. ייתכן שנושא מסוים יעניין את התלמידים ויהיה צורך להקדיש לו זמן נוסף.

הנושאים בחוברת מוגשים בגישה סדנאית, השונה מהגישה של הוראה פרונטאלית. ההבדל העיקרי הוא במקור הידע. בשיעור מקור הידע הוא המורה ובסדנה המשתתפים עצמם. תפקידו של מנחה הסדנה הוא לשאול את השאלות הנכונות וליצור אווירה נוחה שתאפשר פתיחות וגילוי לב. מומלץ לכל מי שירצה להיעזר בחוברת, אך אינו מיומן בהנחיית סדנאות, להצטרף לאחת ההשתלמויות שהיחידה לחינוך לחיים במשפחה במינהל החינוך הדתי מארגנת במקביל להפצת החוברת.

בחלק מן הסדנאות הפעילות כוללת צפייה בסרטים. הסרטים לקוחים ממבחר היצירות של מגמות התקשורת בחינוך הדתי שהמפקחת על לימודי תקשורת ואמנויות בחינוך הדתי גב' רויטל שטרן-זיוון מפיצה מידי שנה. תלמידים ותלמידות יוצאי אתיאופיה יצרו כמה מהסרטים והם מבטאים בצורה אמיתית את רחשי הלב של היוצרים.

אנו ממליצים מאוד על השימוש בסרטים כאמצעי להעלות נושא מכמה סיבות: מאחר והסרטים הופקו על ידי תלמידי תיכון יוצאי העדה הרי שהם עוסקים בתכנים הקרובים לליבם, כך קל יותר לתלמידים להזדהות עם הנושא ועם גיבורי הסרט. כמו כן תמיד קל יותר לאדם לדון באחר ולא בעצמו. דרך זו מאיימת פחות, ויתרה מכך היא מסקרנת ומשעשעת.

להלן רשימת הסרטים המומלצים לשימוש בסדנאות:

1. **כן לא שחור לבן**. מבחר סרטי החינוך הדתי בתחום החינוך לחיים במשפחה. תשס"ח. חלק א.
2. **צו פיוס**. מבחר סרטי גמר בחינוך הדתי. תשס"ט. עלילתי.
3. **רחל**. מבחר סרטי החינוך הדתי בתחום החינוך לחיי משפחה. תשס"ח. חלק ב.
4. **מבט לחלון**. סרטי גמר בחינוך הדתי. תשס"ו. 1.
5. **בואי**. מבחר סרטי גמר בחינוך הדתי. תשס"ט. כנס יצירה צעירה. תשע"א. דיסק 1. עלילתי.
6. **אחת מעשר**. מגמת תקשורת. אולפנת נווה דקלים. תשס"ו.
7. **החבר'ה הטובים**. הטלוויזיה הישראלית. הערה: לא ניתן להפצה מפאת זכויות יוצרים. ברצוני להמליץ על סרטים נוספים, העוסקים בבני העדה, ממבחר סרטי גמר בחינוך הדתי.
 1. **שמע ישראל**. תשס"ו. 3. נערה אתיופית המתמודדת עם מחלת הסרטן.
 2. **אדיס וואי - דרך חדשה**. תש"ע. כנס יצירה צעירה. תשע"א. דיסק 1. נערה אתיופית שאביה נרצח.
 3. **מלחמה שחורה**. תש"ע. כנס יצירה צעירה. תשע"א. דיסק 1. נערים אתיופיים על סף ייאוש המבטאים את עצמם ביצירת מוסיקה ייחודית.

שלמי תודה למר צמח סבן, מפקח ארצי לקליטת עלייה בחמ"ד
ולרב ידידיה וולף, מפקח תלמידים עולים במינהל החינוך ההתיישבותי.

אברהם בר דוד

סדנא ראשונה: מבוא לסדנאות

מבוא

- מדוע אנו יושבים במעגל ולא במבנה כיתתי רגיל?
 - מדוע המורה יושב ולא עומד?
 - האם המקצוע לבגרות?
 - מה יוצא לי מהלימוד הזה?
 - אני כבר יודע הכול. אין מה ללמד אותי בנושא בנים, בנות ומשפחה!
 - מה, אני לא גדלתי כִּבִּית? האם אינני מכיר את כל הדברים האלו?
- מחשבות מעין אלו עוברות בראשם של תלמידיו בשעה שהם יושבים לראשונה בסדנה. לכן נכון שהסדנה הראשונה תעסוק בהכרת הסדנה ככלי ובהכנה לפעילות בסדנה.

מטרות הסדנה

1. סדנה זו תשמש כבסיס לסדנאות הבאות.
 2. צורת הדין בסדנה אינה מוכרת לרוב בני הנוער ובכללם לתלמידים ממוצא אתיופי, ועלינו להרגילם לכלי הזה ולכללי השימוש בו.
 3. ליוצאי העדה האתיופית יש קושי גדול לחשוף את רגשותיהם. עלינו להרגילם לכך שבמסגרת המעגל החשיפה מותרת ורצויה.
- סדנה זו מתוכננת להימשך כשעה, אך יתכן שתימשך יותר ויהיה צורך במפגש נוסף כדי ליצור "חווה עבודה".

הפעילות

1. **צורת הישיבה:** ☺ זמן משוער 10-15 דקות.
- רשום על הלוח את המילה מעגל והקף אותה בעיגול.
 - שאל את הנוכחים: מדוע אנו יושבים במעגל.
 - כתוב את התשובות על הלוח בצורת "שמש אסוציאציות".
 - נסה להביא את כל המשתתפים לומר את דעתם גם אם הדברים חוזרים על עצמם, כדי שכולם יירתמו נפשית למעגל.
 - בקש מהנוכחים לבחור מהאמירות שלוש הנראות להם ביותר.

2. **מליאה:** תרגיל פתיחה: 😊 10 - 15 דקות.
כל תלמיד יספר למליאה את המשמעות של שמו האמהרי, ומדוע הוא נקרא כך.

3. **שאלה חשיבתית (קוגניטיבית):** 😊 5-10 דקות. ?
במה לדעתכם שונה שיעור זה משיעור רגיל?
לקט את התשובות.

4. **שאלה הפונה לתחום הרגש:** 😊 5 דקות. ?
האם הרגשתם שונה בשיעור זה לעומת שיעורים רגילים?
מי רוצה לחלוק איתנו את רגשותיו?

5. **קביעת חוקים לסדנה:** 😊 20 - 30 דקות.
אמירה: כדי שהסדנאות תצלחנה יש לקבוע כללים שבמסגרתם תתקיים הסדנה.
אלו כללים כדאי לקבוע?

כתוב את ההצעות על הלוח.

אין יוצאים באמצע הסדנה
אין מדברים בסלולארי
אין מתפרצים לדברי האבר
אין מספרים באוזן מה נאמר במעגל
אין לועגים לאבר

ייתכן שבשלב זה יתפתחו ויכוחים על כמה מהחוקים, אפשר לדיון להתקיים.
הקפד שלא תהיה התנצחות הסותרת את כללי הסדנה.
בסופו של דיון קיים הצבעה.
בקש מאחד הנוכחים להעתיק את החוקים שעליהם החליטה הקבוצה.
לקראת המפגש הבא צלם אותם וחלק את התמונות למשתתפים.

6. **סיכום:** 😊 2 דקות.
חיוני לסיים תמיד בסבב מסכם כדי שכל משתתף יצא עם תובנה ברורה.
ערוך סבב בין כל המשתתפים: מה הם למדו מהסדנה היום.

סדנה שנייה: בין גזענות לשונות

נושא משני: בחירת בן - בת זוג

מבוא

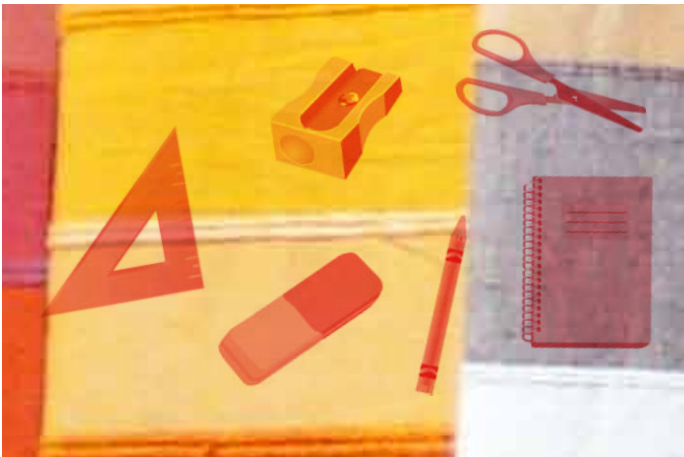
תלמידיו מוטרדים מאוד מהצורה שבה, הם - יוצאי אתיופיה, נתפסים בעיני החברה הישראלית הוותיקה.

מה חושבים ה"נציים" (הלבנים) על האתיופיים?
מה המחיר שמשלמים יוצאי אתיופיה על צבע עורם?
האמנם מופלים הם לרעה מסיבות גזעניות?

מטרת הסדנה

להציף את המחשבות והחששות הללו ולחדד את ההבדל בין שונות לגזענות.

הפעילות

1. תרגיל פתיחה: ⌚ 15-20 דקות.

מטרת תרגיל הפתיחה ליצור אווירה של כנות ופתיחות. למרות שתרגילי הפתיחה עשויים להימשך זמן ארוך יחסית, ההשקעה בהם כדאית.

פזר על הרצפה חפצים קטנים כגון: עיפרון, מחק, אבן, סרגל, תעודה וכד'. פזר

יותר חפצים ממספר המשתתפים כדי לאפשר לכל אחד לבחור מתוך אפשרויות שונות.

כל אחד מן המשתתפים יבחר בתורו חפץ המזכיר לו חוויה חיובית שחוה. בקש מכל משתתף שיחלוק בקצרה את החוויה עם כל הקבוצה.

2. **שאלה:** 10-15 דקות.

מה לדעתכם חושב הישראלי הממוצע על העדה האתיופית?
רשום את התשובות על הלוח.

3. **סרט:** 17 – 18 דקות. כן לא שחור לבן. נמצא במבחר סרטי החמד תשס"ח.
חלק א

הערה: ניתן להשתמש בסרט גם כבסיס לסדנה העוסקת בבחירת בן - בת זוג.

4. **דיון בסרט:** 10 דקות.

שאל: מהן הסיבות להתנגדות ההורים של מרדכי לנישואים שלו עם אניידיס?
כתוב את הנימוקים על הלוח.

שאל: מהן הסיבות להתנגדות ההורים של אניידיס לנישואין?

כתוב את הנימוקים על הלוח.

במה שונים הנימוקים של הוריה מהנימוקים של הוריו ובמה הם דומים?
האם ההורים של אחד מהם גזענים?
לקט עמדות.

5. **הסבר:** 10 דקות.

שונות היא תיאור מצב. אין בשונות שום אמירה ערכית. לעומת זאת גזענות היא אמירה טעונה היוצרת חיץ והבדל.
כדי לוודא שהמסר הובן בקש מהמשתתפים להביא דוגמאות: מהי גזענות ומהי שונות.

6. **סיפור אמיתי:** 10-5 דקות.

מעשה שהיה בשנות השבעים של המאה הקודמת. בחור ממוצא פולני חיזר אחרי בחורה ממוצא אוסטרי. כאשר התהדקו היחסים שאל אביה של הבחורה את בתו: "מהיכן החבר שלך?" "מה זאת אומרת? הוא מהארץ!" הייתה התשובה. "לא הבנת בתי היקרה, מהיכן הסבא שלך?" שאל האב. ענתה הבת: "אין לי מושג." כשהתברר שסבו יליד פולין שאל אביה: "האם את בטוחה שהוא מתאים לך?" הזוג התחתן למרות שאבי הכלה חשש שנישואים כאלו עלולים היו להיות בעייתיים. הם זכו בע"ה לילדים ואף הם זכו להתחתן. אחד הבנים נשא בחורה שמקור משפחתה מתימן, בת אחרת התחתנה עם בחור שסבו יליד מרוקו, הפעם לא עוררו השידוכים שום שאלות.

שאל: מדוע לאחר דור אחד כבר לא הייתה משמעות לעדה של בן הזוג?

7. **סיכום:** 5 דקות.

ערוך סבב: מה אנו לוקחים אתנו מהסדנה היום?

סדנה שלישית: מבוגרים טרם זמנם

מבוא

דמות הצעיר המוצגת במדיה השתנתה בעשורים האחרונים באופן משמעותי. התפקידים התהפכו. לא אחת מוצגים ילדים ומתבגרים כבוגרים מכפי גילם (=ADULTIFIED) מעין קיני מבוגרים בעלי רגישות, ידע ואפילו ציוניות של מבוגרים. לעומת זאת המבוגרים מוצגים לעיתים כבלתי בוגרים וכנעדרי שיקול דעת או כישורי התמודדות.

שינוי זה הוא תולדה של תפיסה מבולבלת על חשיבות המציאות (הריאליזם) בחיי המתבגרים הגדלים בעולם מפחיד ומשתנה, תפיסה אשר מציגה אותם כבעלי תכונות של מבוגרים ובעלי יכולת התמודדות כשל מבוגרים. גישה זו מעודדת את המתבגרים לטעון לבגרות, משום שלהבנתם הם יכולים לעשות דברים שמבוגרים עושים. כתוצאה מכך תהליך ההתבגרות מתרחש באמצעות העתקת צורת התנהגות במקום באמצעות התנסות, בדיקה, פיתוח רגשות, גיבוש ערכים וקביעת עמדות עצמאיות. המציאות (ריאליזם) החדשה, המתעקשת להציג את המתבגרים כמבוגרים לכל דבר, מעמתת את המתבגר עם כל הבעיות של עולם המבוגרים: איכות הסביבה, מין, אלוהות וסמים.

כשמתבגרים מוצגים כבעלי יכולת מלאה להתמודד עם עולם המבוגרים המורכב, ללא הגנת עולם הילדות, עם דימויים הרומזים כי הם בעלי כוחות ללא גבולות, הם לא יפנו לעזרתם ולהכוונתם של המבוגרים בעת משברים, למרות שהם חסרי יכולת להתמודד אתם.¹

הדברים נכונים לכלל הנוער, ובמיוחד לנוער עולה ויותר לעולים מאתיופיה. הוריהם של נערים אלו נתקלים בקשיי שפה ומנטאליות שקשה מאוד להתגבר עליהם. הנערים והנערות הצעירים הופכים מהר מדי להיות ממלאי מקום ההורים. מצב זה יכול ליצור אשליה כאילו התהפכו התפקידים, אך כמובן שאין הדבר כך. לצעירים חסרים הניסיון והמיומנות הדרושים לכך.

מטרת הסדנה

חיזוק המעמד ההורי למרות התלות של ההורה בילדו.
שם משפחה, שם פרטי. (שנה). שם המאמר. שם כתב-העת, מספר כרך (מספר החוברת), עמודים..

1 משמעות - תכנית מניעה בנושא סמים לכיתות י"א. לקס רות, עדה ליפציגר (עורכות). ירושלים, משרד החינוך והספורט, השירות הפסיכולוגי ייעוצי, המנהל הפדגוגי, תשס"ה, עמ' 18.

1. תרגיל פתיחה – 10 דקות.

כל משתתף יספר חוויה נעימה שהוא זוכר בקשר שלו למבוגר. יש להעדיף חוויות שקרו באתיופיה. יש להיזהר שלא לומר "חוויה הקשורה להוריק", כי יתכן שיש תלמיד יתום.

2. 15 דקות.

פזר על הרצפה כרטיסים עם כתוביות מעין אלו:

אפשר לכתוב את אותו הכרטיס יותר מפעם אחת.

בקש מכל תלמיד לבחור כרטיס המזכיר לו חוויה מחייו האישיים ולשתף את כל המשתתפים בחוויה.

3. 5 דקות. 🕒

בקש מהתלמידים לשתף אתכם במחשבות שחלפו בראשם בזמן האירוע שעליו בחרו לספר.

4. 5 – 10 דקות. 🕒

בקש מהתלמידים לתאר איך הרגישו בעת האירוע.

5. סרט: 🕒 15 דקות. צו פיוס. מבחר סרטי החינוך הדתי. תשס"ט. סרטי עלילה.
הסרט עוסק בעדן, נערה אתיופית הרוצה לשרת כמורה חיילת ואביה מתנגד לכך. עדן מתלבטת האם להישמע לאביה. לבסוף היא ממרה את רצונו ומתגייסת. בסוף הסרט מגיע האב לבקר את עדן בבית הספר, מתפייס אתה ואפילו גאה בהחלטתה.
בתחילת הסרט האב אינו מבין את המצב בישראל ולכן הוא מתנגד לגיוס. בתו היא זו המביאה אותו להכרה בדרך הראויה לה.

🕒 10 דקות. אפשר לשאול: מי התנסה באי הסכמה עם ההורים משום שהוריו לא הבינו היטב את המציאות, אך לבסוף ההורים קיבלו את דעתו.
שאל: מי לדעתכם צדק עדן או אביה. צריך להיזהר שהסרט לא יהווה דוגמא חיובית למרד בהורים.
שאל: מי התנסה בחוויה כזו שבסופה דווקא ההורים שלכאורה לא הבינו היטב את המציאות הם אלו שצדקו.

6. 10 דקות. 🕒 בקש מהמשתתפים לספר מניסיונם איך הם עוזרים למבוגרים לנהל את חייהם.

7. שאל: 🕒 5 – 10 דקות. מהם הקשיים שבהם אתם נתקלים כשאתם כמעט מחליפים את ההורים או את המבוגרים.

8. הסבר לתלמידים את הכתוב במבוא לסדנה זו. 🕒 5-10 דקות.
נכון להדגיש שכדאי להתייעץ עם מבוגר משמעותי להם כדי להיעזר בניסיונו.

9. סיכום: 🕒 5 דקות.

בקש מכל משתתף לומר מה הוא למד מהסדנה היום.

סדנה רביעית: בין עבודה ללימודים

מבוא

בתחילת כל שנת לימודים כמה תלמידים אינם מופיעים לביה"ס מכיוון שהם עדיין עובדים. כמה תלמידים מתכננים להמשיך לעבוד עוד כמה ימים. יש המעוניינים להמשיך לעבוד עד לאחר החגים, ויש המתכוונים לא לשוב כלל לביה"ס. רוב תלמידינו אינם מקבלים כסף מהוריהם. סכום של כמה אלפי שקלים נחשב בעיניהם כהון רב ומהווה פיתוי גדול לעזוב את הלימודים תמורת הסיפוק המיידי של כסף ביד.

מטרת הסדנה

ללמד את תלמידינו את חשיבות התכנון לטווח הארוך; ראיית העתיד ודחיית סיפוקים מיידיים.

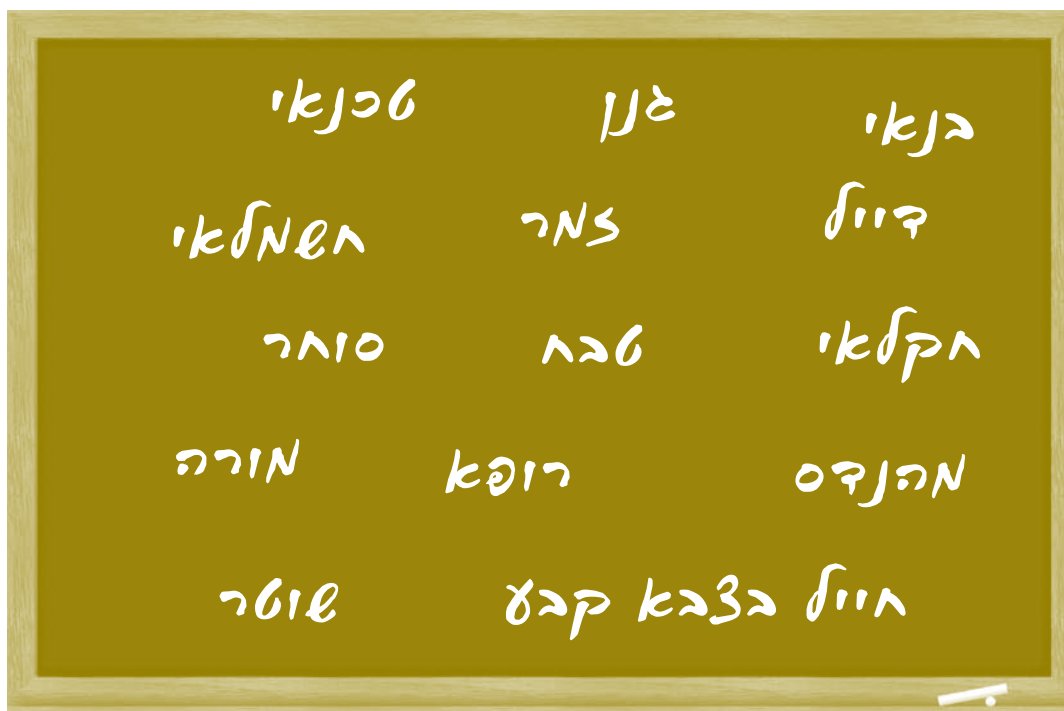
הפעילות

1. תרגיל פתיחה 🕒 10 דקות.

בקש מכל משתתף לבחור מקצוע המוצא חן בעיניו. רצוי לרשום על הלוח בין עשרה לעשרים מקורות פרנסה שונים, כדי לעזור לתלמידים לבחור מקצוע או עיסוק.

אמור: כל אחד ידמיין שסיים את הכשרתו המקצועית בעיסוק שבחר בו ויתאר למשתתפי הסדנה איך בחירה זו השפיעה על חייו.
ערוך סבב ועודד את המשתתפים להינשא על כנפי הדמיון.

2. משימת כתיבה. 15 דקות.

חלק דפי נייר וכלי כתיבה. בקש מהמשתתפים לרשום את היתרונות ששיגו במקצוע או בתחום העיסוק שבחרו, ולאחר מכן לרשום את ה"מחיר" שעליהם לשלם כדי להגיע לשם.

3. 15 דקות. הקרן את הסרט "רחל", מתוך מבחר סרטי החמ"ד. תשס"ח.
חלק ב. הסרט עוסק בנערה ממוצא אתיופי המתלבטת בין הרצון לעבוד כדי שיהיה לה כסף לבילויים ולבגדים, לבין ההבנה שאם תסיים את בית הספר יהיה לה עתיד טוב יותר בסופו של דבר היא חוזרת ללימודים. חלק גדול מהצלחתה נובע מיכולת ההכלה של מנהלת ביה"ס, שנתנה לה שוב ושוב הזדמנות לחזור לביה"ס.

4. 10 דקות. בשלב זה ניתן להאריך עד כמה שהזמן מאפשר.

דין: מה אהבתם בסרט?

מי מבין מה עבר על רחל?

האם הרגיש מישהו פעם את מה שהרגישה רחל ומוכן לשתף אותנו

במה שעבר עליו?

5. סיכום: 5 דקות – כל משתתף מתבקש לומר בקצרה את הדבר המשמעותי ביותר שהוא לוקח מהפגישה היום.

סדנה חמישית: תהליך קבלת החלטות

מבוא

אנשים רבים מתקשים לקבל החלטות. צעירים חסרי מיומנות בקבלת החלטות מתקשים יותר. על אחת כמה וכמה צעירים יוצאי אתיופיה אשר בדרך כלל חסרים את המידע שיאפשר להם להחליט, וחסרים את הרקע התרבותי המהווה גורם משמעותי ביכולת להחליט. חומר עיוני (תיאורטי) והפעלות ניתן למצוא בערכה "המשפחה הדתית, חינוך להתמודדות בעולם משתנה".¹

מטרת הסדנה

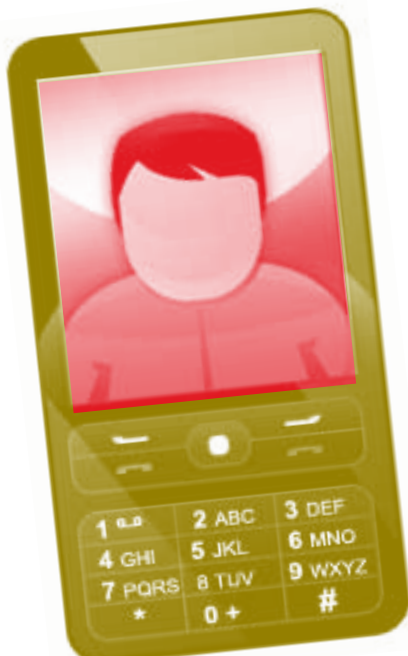
רבים מתלמידינו חשים בודדים ואין להם אל מי לפנות בתהליך קבלת ההחלטות. בסדנה זו ננסה להראות להם שאין זה כך. להקנות לתלמידים כלי עזר בסיסי לקבלת החלטות ואמון בשימוש בו.

הפעילות

1. תרגיל פתיחה ☺ 15 דקות.

בקש מהמשתתפים להוציא את הטלפונים הסלולאריים שלהם ולבחור מרשימת השיחות היוצאות אחד משלושת האנשים האחרונים שהתקשרו אליהם. בקש מהם לספר בקצרה על אותו אדם ומהו עבורם. לאחר הסבב, שבו השתדלנו לשתף את כולם, אפשר לשאול: האם קשה היה לכם לבחור? בקש מאלו שהתלבטו שישתפו את הקבוצה בקושי שבתהליך הבחירה.

1 המשפחה הדתית - חינוך להתמודדות בעולם משתנה. ירושלים, משרד החינוך התרבות והספורט, מינהל החינוך הדתי, היחידה לחינוך לחיים במשפחה, תשס"ה, עמ' 169-190.

כתוב על הלוח את המילה החלטות, הקף אותה בעיגול ובקש מהמשתתפים לשתף את חבריהם באסוציאציות שמילה זו מעוררת בהם. שאל: אלו תחושות מעוררת בכם המילה החלטות? רשום את הדברים על הלוח בצורת "שמש אסוציאציות".

? **שאל:** מה אפשר ללמוד מן הכתוב על הלוח על יחסכם להחלטות.

3. **תרגיל בשיתוף** - 😊 10 דקות.

חלק את הקבוצה לזוגות.
כל אחד יספר לבן זוגו על החלטה קשה שהיה צריך לקבל, איך הרגיש והאם ההחלטה שקיבל התבררה כהחלטה טובה.

4. **מליאה** - 😊 10 דקות.

כל משתתף יספר את מה שבן זוגו סיפר לו כולל מחשבות ורגשות.

5. 😊 20 דקות.

חלק את הדף "טיפוסי מקבלי החלטות"². בקש מכל משתתף בתורו לספר איזה טיפוס מזכיר לו את עצמו. רוב המשתתפים יצינו שהם שילוב של כמה טיפוסים. נסה לעודדם להחליט איזה טיפוס בולט (דומיננטי) יותר באישיותם.

6. **שימוש בכלי עזר לקבלת החלטות** - 😊 20 - 30 דקות.

הכלי נקרא: מודל השוואתי לקבלת החלטות.
נדגים את הכלי בהתלבטות בין צבא לישיבה לבנים, ובין צבא לשירות לאומי לבנות.
יש להבהיר לתלמידים שזו רק דוגמה וש אפשר להיעזר בכלי גם בכל התלבטות אחרת.
כל משתתף יקבל דף ריק ודף נוסף בתבנית הבאה:

2 נספח מס' 1. המשפחה הדתית - חינוך להתמודדות בעולם משתנה. ירושלים, משרד החינוך והתרבות והספורט, מינהל החינוך הדתי, היחידה לחינוך לחיים במשפחה, תשס"ה, עמ' 177 - 178.

מה אפשר אחר התיוכון?

סך הכול	ישיבה / שירות לאומי	צבא	
			שלושה טיעונים בעד
			שלושה טיעונים נגד

בקש מהמשתתפים לכתוב על הדף הריק את כל הנימוקים בעד וגד אפשרות א ובעד וגד אפשרות ב.
בחר את שלושת הנימוקים המשמעותיים ביותר בעיוך וכתוב אותם בתוך הטבלה.
תן ציון בין 1 ל- 10 לכל טיעון. הציון 10 יינתן לטיעון חזק מאוד, והציון 1 יינתן לטיעון חלש מאוד. ציון 5 יינתן לטיעון בינוני.

לאחר מילוי הטבלה חבר את הציונים בעד והפחת את הציונים נגד.
ראה איזו אפשרות קיבלה את הציון הגבוה ביותר.

מה אעשה אחרי התיכון?			
סך הכול	ישיבה / שירות לאומי	צבא	
צבא — 16 ישיבה — 17	פיתוח האישיות — 8 לימוד תורה — 5 קל יותר — 4	שירות העם — 5 מימוש עצמי — 8 היעדרות מהבית — 3	שלושה טיעונים בעד
צבא — 12 ישיבה — 17	בזבוז זמן — 4 לא מעניין — 6 "חנוני" — 7	מלחיצ — 4 ירידה ברמה הדתית — 5 מסוכן — 3	שלושה טיעונים נגד

כעת יהיה לך קל יותר לראות מה אתה באמת חושב. משקל הטיעונים בעד הצבא גדול ממשקל הטיעונים נגד, לעומת זאת משקל הטיעונים בעד וגד ישיבה זהה. יש להניח שרצונו של התלמיד הזה הוא להתגייס לצבא.

7. סיכום - 5 דקות. מה קיבלתי ממפגש זה.

סדנה שישית: שינויים בחיים

מבוא

העלייה מאתיופיה לישראל המודרנית והמערבית, היא הרבה יותר מהעתקת מקום מגורים. היא מהווה שינוי תרבותי קיצוני. הכול משתנה, התרבות הכוללת, אופן החשיבה והתגובה, סוגי העיסוק, תרבות הפנאי, מערכות היחסים, המדרג - (ההיררכיה) בתוך המשפחה ועוד. יתר על כן, התלמידים העולים מאתיופיה חוו שני מעברים תרבותיים. הראשון — המעבר מחיי הכפר לחיים שבערים הגדולות, מקום שבו שהו עד עלייתם ארצה. המעבר התרבותי השני הוא העלייה ארצה. בסופו של דבר הנער העולה עלול להימצא קירח מכאן ומכאן; תלוש במידה זו או אחרת הן מהתרבות שממנה בא והן מהתרבות שבה הוא מנסה להיקלט.

מטרות הסדנה

לאפשר לתלמידים לבטא את תחושותיהם עקב השינויים הקיצוניים שעברו עליהם. לעורר מודעות לכך שכל עולה חווה קשיים דומים בבחינת "צרת רבים חצי נחמה". לחזק תחושת מסוגלות כך שיבהירו לעצמם, שלמרות כל הקשיים הם הצליחו לעבור דרך קשה וארוכה.

הפעילות

1. תרגיל פתיחה. 😊 5 - 10 דקות.

מטרת התרגיל: לגבש את הקבוצה ל"קבוצת עבודה".

סיפור: ראובן פקיד במגדלי עזריאלי. משרדו נמצא בקומה השלישית. בכל יום בשעה 12:30 הוא יורד לאכול ארוחת צהריים במסעדה בקומת הקרקע. בשעה 13:00 הוא עולה ברגל לקומה החמישית, שוהה שם כמה דקות וחוזר למשרדו שבקומה השלישית. שחררו את הדמיון והסבירו את פשר התנהגותו של ראובן.

2. **אסוציאציות** - 5 דקות.

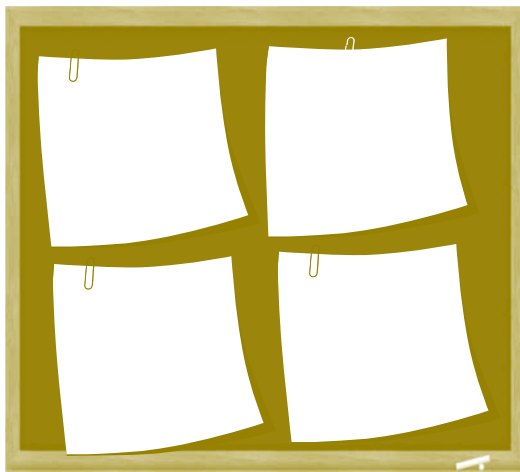
כתוב את המילה **שינוי** על הלוח.

שאל, אלו אסוציאציות מעוררת בך מילה זו.
רשום את התגובות על הלוח. אפשר להיעזר ב"שמש אסוציאציות". ?

3. **שיתוף** - 15 דקות.

חלק את הקבוצה לזוגות. כל אחד יספר לבן זוגו על שינוי מהותי שעשה בחיים או שינוי שקרה לו בחיים.
חזרו למליאה. ספרו למליאה מה שמעתם מכן הזוג.

4. **כרזות** - 5 דקות.

הכן כמה כרזות העוסקות בשינויים המתחוללים בחיים. כגון:
שינוי ביחס להורים, שינוי ביחס למורה מסוים, שינוי שעשיתי ביחס למין השני, שינוי בציפיות שלי מעצמי, שינוי בשמי, שינוי מסוים באורחות חיי, שינוי במראה, שינוי בתסרוקת וכד'. תלו את הכרזות בפינות שונות של החדר. אין לתלות את הכרזות לפני תחילת הפעילות.
בקש מהנוכחים לקום, להסתובב בחדר ולעמוד ליד הכרזה המדברת אליהם ביותר. ליד כל כרזה תיווצר קבוצה. מומלץ לאזן את מספר הנוכחים בקבוצות.

5. **עבודה בקבוצות** - 15 דקות.

כתוב על הלוח את המסלות הבאות ובקש מן הקבוצות לבצען.
כל משתתף בקבוצה יספר לחבריו מדוע בחר בכרזה שלידה עמד.
כל משתתף יספר על השינוי שעשה ואיך הרגיש בעקבות השינוי.
כל קבוצה תבחר סיפור אחד כדי לספרו במליאה.

6. **מליאה** - 5 דקות.

כל קבוצה תציג את הסיפור שבחרה.

7. **דיון** - 5 דקות. מה היו תחושותי ומחשבותי כששמעתי את הסיפורים?

8. **סיכום**: 3 - 5 דקות. ערוך סבב שבו כל משתתף יאמר מה למד מהסדנה היום.

סדנה שביעית: להיות עולה מאתיופיה בישראל

מבוא

כל עלייה לישראל, מכל ארץ שהיא, היא התנסות קשה, אולם תוך כמה שנים ילדי העולים הצעירים נטמעים בתוך החברה הישראלית, ולפחות כלפי חוץ הם נראים ומרגישים כישראלים לכל דבר. הקושי של העולים מאתיופיה גדול הרבה יותר. תרבות ארץ מוצאם שונה מאוד מהתרבות הישראלית ולפעמים לא די בדור אחד כדי לגשר על הפער. צבע עורם משמר שוני שלא עתיד להעלם. מצד אחד השוני יוצר תחושת ייחודיות הגורמת לרצון לשמר את תרבות ארץ מוצאם, מצד אחר מנסים הצעירים להתחבר לתרבות הישראלית ולעתים יש להם נטייה להתחבר דווקא לתרבות האפרו-אמריקאית.

מטרות הסדנה

לתת הכשר (לגיטימציה) לקושי שלהם להשתלב בחברה.
ליצור אחווה, מעין צרת רבים.
להביא לתודעה בשכל וברגש את המרחק העצום שהם כבר עשו.

הפעילות

1. **תרגיל פתיחה** - 😊 10 - 15 דקות.
כל משתתף יספר בעברית לחברי הקבוצה בדיחה, פתגם, או אמרה שמקורה באמהרית.
ערוך דיון: האם לדעתכם ישראלים יבינו את תוכן האמירה שלכם?
נמקו את דעתכם.
2. **עבודה בקבוצות** - 😊 15 - 20 דקות.
חלק את המשתתפים לקבוצות בנות 3 - 4 חברים.
על כל קבוצה להכין רשימה של חמישה דברים ש"נציג" (לבנים) לא מבינים בקשר לעולי אתיופיה וחמישה דברים שהם מבינים.
את התוצרים יש להציג במליאה ולקיים דיון. הקפד שהדיון לא ייתפתח לריב.

3. **דיון: מדוע קשה לי?** 😊 15 דקות.

כתוב על הלוח:

קשה לי בארץ מפני ש:

אסוף תגובות רבות ככל האפשר.

דיון: האם הקשיים הם משום שאנו אתיופים או משום שאנו עולים.

4. **סרט** - 😊 15 דקות.

הקן את הסרט "כן לא שחור לבן" או "מבט לחלון" נער אתיופי וקשיי הקליטה שלו, או "בואי" נערה אתיופית המגלה שאימה הביולוגית עדיין באתיופיה.

5. **דיון על הסרט** - 😊 10 דקות.

באלו קשיים נתקלו גיבורי הסרט שמוצאם אתיופי?

האם הקשיים נבעו מהמוצא שלהם?

6. **סיכום** - 😊 5 דקות. מה למדתי מהסדנה היום?

סדנה שמינית:

מסורות שברצוני לשמר ומסורות שברצוני לשנות

מבוא

אחד הקשיים הבולטים בהגירה הוא ההבדל בין הקודים התרבותיים של ארץ המוצא ובין אלו של ארץ הקליטה. הפער גדול עוד יותר כאשר מדובר בעלייה מאתיופיה. אחד התחומים שבהם הפער גדול במיוחד הוא בהתנהגות ביחסי גברים ונשים, וזהו הנושא שנתמקד בו בסדנה זו.

היחסים החברתיים בין גברים ובין נשים שונים בארץ מאשר באתיופיה. היחס השוויוני בין גברים ובין נשים בארץ שונה מהנהוג באתיופיה. היחס כלפי יחסי אישות שונה מהנהוג בארץ.

נוסף על כך קיימות הלכות שונות בעניין זה, מהלכות צניעות וייחוד ועד הלכות נידה, הלכות אשר נהגו באתיופיה באופן אחר.

הערות מתודיות:

א. בכל סדנה ובפרט בסדנה זו, מפאת רגישות הנושא, יש לשים לב שמקורות הידע הם של משתתפי הסדנה ולא של המנחה. בשיעור המורה הוא בעל הידע והתלמידים לומדים ממנו, בסדנה תפקידו של המנחה לאפשר למשתתפי הסדנה לבטא את מה שהם יודעים ומרגישים. המנחה יודע לשאול שאלות נכונות וליצור אווירה מתאימה.

ב. בשלב זה אין לחשוף את נושא הסדנה בפני המשתתפים.

ג. אין להעביר סדנה זו לקבוצה מעורבת של בנים ובנות יחד.

מטרות הסדנה

לעורר מודעות להבדלים שבין ארץ המוצא ובין ארץ הקליטה ביחס לקשר בין בנים ובנות. לברר אלו מסורות ראויות לשימור בעיני המשתתפים ואלו אינן ראויות.

1. סרט ודין - 😊 10 דקות. הקרן את סצנת החתונה מתוך הסרט כן לא שחור לבן (מדקה 5:00 ועד דקה 6:40).

? שאל: אלו מרכיבים (אלמנטים) מהמסורת האתיופית ואלו מהמסורת הישראלית זיהיתם בחתונה? ערוך סבב מהיר בין המשתתפים.

? שאל: האם השילוב בין המסורות נראה נכון בעיניכם? בקש מהמשתתפים לפרט.

2. כתוב על הלוח - 😊 10 דקות.

מסורות אתיופיות שברצוני לשנות	מסורות אתיופיות שברצוני לשמר
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

אסוף תגובות ורשום אותן על הלוח. אם ייווצרו ויכוחים אפשר להם להתקיים. הקפד למקד את הנושא בתחום שנקבע ולא במאכל, לבוש וכדומה.

3. כעת הזמן לרשום את נושא הסדנה על הלוח - 😊 10 דקות.

הדומה והשונה בקשר
בין נערים ונערות
באתיופיה וב ישראל

אם הנושא המיני עדיין לא עלה, יתכן שהוא יעלה כעת. אם לא יעלה המנחה יכול להעלות שאלה זו. אסוף תגובות ורשום אותן על הלוח.

4. חלק את הקבוצה לקבוצות בנות שלושה משתתפים - 😊 10 דקות.
כל קבוצה תקבל מטלה - לדון באחד הנושאים שנכתבו על הלוח.
עליהם להחליט איזו מסורת עדיפה בעיניהם ומדוע.

5. מליאה - 😊 10 דקות.
נציג מכל קבוצה יציג את המסקנות שעלו.

שאל: אלו תחושות עלו ברך במהלך הדיון על השוני בין המסורות?

6. **עמדת ההלכה** - 😊 10 דקות. מנחה הסדנה יציג את עמדת ההלכה בנושאים שעלו.

7. **סבב סיכום** - 😊 5 דקות. כל משתתף יאמר במשפט קצר מה למד מהדיון היום.

סדנה תשיעית:

"כשאת אומרת לא למה את מתכוונת?"

מבוא

פעמים שיש למילה אחת משמעויות שונות. הדבר תלוי בשפה ובתרבות. הוא הדין גם למחוות מסוימות. בתרבות אחת שתיקה עשויה להתפרש כהסכמה ובאחרת כהתנגדות. בקשרים בין מתבגרים ובעיקר בין בנים לבנות, הטעוים מתח ויצריות, אי בהירות עלולה להוות מכשלה גדולה. לסדנה זו מומלץ להקדיש כ-120 דקות, כלומר כשלושה שיעורים.

מטרות הסדנה

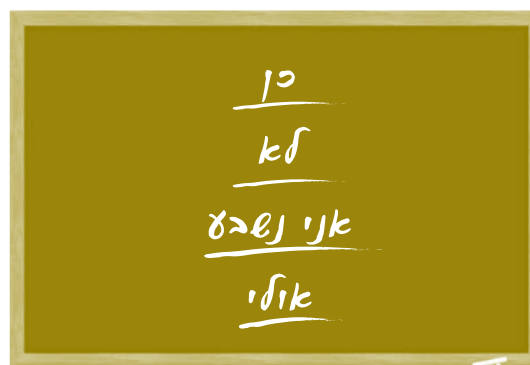

לעורר מודעות לעניין הנזכר במבוא.
להבהיר לבנים את המשמעויות של האמירות של הבנות בעיני הבנות עצמן.
לחדד את ההבנה שייתכנו הבדלים בין מה שהיה נהוג באתיופיה ובין מה שנהוג בארץ.

הפעילות

1. **דין בקבוצה** - 😊 5 - 10 דקות.
אסוף מהנוכחים מילים שהן בעיניהם בעלות משמעות כפולה.
רשום מילים אלו על הלוח.

שאל: האם מציאות זו יכולה להכשיל אותנו? מתי? היכן? אסוף תגובות ורשום אותן על הלוח.

2. פעילות בזוגות – 😊 20 דקות.

חלק את הקבוצה לזוגות.

אמור: בחמש הדקות הקרובות כל זוג ייבחר מילה בעלת משמעות כפולה ויכין הצגה קטנה על מצב שבו כל אחד מבני הזוג מבין אחרת, תוך כדי הדגשה לאן זה מוביל. כנס את הקבוצה למליאה במעגל ובקש מכל זוג להציג את ההצגה שהכין.

3. סיפור¹ – 😊 5 - 15 דקות.

מעשה באדם אחד שעלה מבבל לארץ ישראל ונשא אישה ישראלית. באותם ימים היה הבדל בין השפה הארמית שדיברו בבבל לבין הארמית שדיברו בארץ ישראל. אמר האיש לאשתו: "בשלי לי שני עדשים." ואכן האישה בישלה בדיוק שני עדשים. כעס האיש על אשתו. למחרת אמר לה: "בשלי לי סאה של עדשים."² ואכן האישה בישלה סאה של עדשים. שוב כעס האיש על אשתו. אמר לאשתו: "הביאי לי שני בוציני."³ הביאה לו אשתו שני נרות.⁴ שוב כעס הבעל ואמר לאשתו: "לכי שברי אותם על ראש בבא."⁵ הלכה האישה ושברה את הנרות על ראשו של בבא בן בוטא. שאל בבא את האישה: "מדוע עשית כך?" ענתה האישה: "עשיתי רצון בעלי." אמר לה בבא בן בוטא: "את עשית רצון בעלך, הקב"ה יוציא ממך שני בנים תלמידי חכמים גדולים כמו בבא בן בוטא."

נתח את הסיפור בעזרת שאלות מנחות כגון:

- מה היה מקור אי ההבנות בין בני הזוג?
- האם יש אשם במצב שנוצר?
- מה הייתם מציעים למשפחה הזאת לעשות כדי שמקרים כאלו לא יישנו?
- אלו לקחים ניתן להפיק מהסיפור הזה?

1 תלמוד בבלי, נדרים, סו, ע"ב.

2 כ-7 ליטר.

3 בארמית בבבליה בוצין זה דלעת. בניב הארץ ישראלי פירוש המילה הוא נר.

4 נרות הם כלי החרס שבהם שמים את השמן להדלקה.

5 בבא בארמית בבבליה זה דלת. ואילו בארץ ישראל היה זה שמו של חכם מפורסם בבא בן בוטא.

4. **שאלה** – 5 דקות. ?

מנקודת מבטו של בן, כאשר בחור מציע לבחורה שיצא אתה לפגישה - דייט והיא אומרת "לא", למה היא מתכוונת? האם נכון שינסה לשכנע אותה, או ללחוץ עליה? אסוף אל הלוח תשובות רבות ככל האפשר.

5. **שאלה** – 5 דקות. ?

מנקודת מבטה של בת, כאשר בחור מציע לה שיצאו לפגישה והיא אומרת "לא", למה היא מתכוונת? אסוף אל הלוח תשובות רבות ככל האפשר.

הערה למנחה: יתכן שחלק מהבנות יאמרו שהמשמעות של "לא" זה משחק של ה"קשה להשגה" ושבעצם היא מצפה שהבן ימשיך לחזור אחריה. אם הדבר אכן עולה, מתוך המשתתפים אל תציע אפשרות כזו בעצמך, עליך לחדד את ההבדל שבין הטרדה ולחץ אסורים לבין חיזור לגיטימי.

6. **דין** – 10 דקות.

עורר דין ואולי אף וויכוח בתגובות לשני הסעיפים הקודמים כדי שהמשתתפים יבינו שלעיתים יש פערים בין תפיסות עולם שונות ובין בנים לבנות.

7. **סרט ודין** – 15 דקות.

הקן סרט "החברה הטובים" מדקה 10:30 ועד דקה 15:30. מתוך סדרת טלוויזיה. שאל על הסרט: אלו מחלוקות (קונפליקטים) היו בין הבן ובין הבת? למה התכוונה הבחורה באומרה "אלוקים גדול" ומה חשב על כך הבן? מה הקשר בין הסרט לנושא הסדנה שלנו?

8. **איסוף דעות** – 10-15 דקות.

כאשר בחור מציע לבחורה הצעה הקשורה לשניהם: חברות, יחסי מין וכד' והיא אומרת "לא", האם יש הבדל בהבנת המילה "לא" בין התרבות הנהוגה באתיופיה לבין התרבות הישראלית?

9. **קרא והסבר את הקטע הבא הלקוח מהאינטרנט** – 10 - 15 דקות.

לפני מספר שנים הואשמו בקיבוץ שמרת כמה נערים באונס קבוצתי של נערה. האנסים טענו להגנתם שהנאנסת לא התנגדה למעשיהם. בפסק הדין ציטט השופט מישאל חשין את המילים הבאות מתוך השיר "כשאת אומרת לא" של דן אלמגור:

כשאת אומרת 'לא', למה את מתכוונת?
למה את מתכוונת, כשאת אומרת 'לא'?

האם ה'לא' הוא 'לא', ובאמת
אולי הוא רק 'אולי', אך לא כעת.
או שהלא הוא רק 'עוד לא',

אולי הוא 'או' אולי הוא 'בוא'.
כי את אומרת 'לא' כל כך בחן.
שהוא נשמע לי עוד יותר מזמין מ'כן'.

השופט חשין דוחה מכול וכול את המסר העולה מהשיר:
אין ספק בלבנו שהפזמונאי כתב את הדברים שכתב בחיך, בקלילות ובבדיחות דעת, בוודאי בכישרון,
ואולם מתגנב חשש אל לב כי יש שייראו בדבריו מורה דרך להליכות ולהנהגות.
ועל כך נאמר אנו בלשון צלולה ובלא פקפוק וגמגום: כשאישה אומרת "לא" היא מתכוונת ל"לא"
כמשמעותו בחיי יום-יום וכהוראתו במילון. כך אישה, כך גבר, כך ילד, כך ילדה, כך זקן, כך זקנה, כך כל
אדם. "לא" הוא לעולם "לא" ואין "לא" שהוא "כן"... אישה האומרת "לא", והגבר מתייחד עמה על אף
אותו "לא", הייחוד הוא שלא בהסכמתה, והמעשה הוא מעשה אינוס.
בשל דברי השופט חשין החליט דן אלמגור לשנות את הבית השלישי של השיר, ולהתאימו לפסיקת
השופט ולרוח התקופה:

כשהיא אומרת 'לא!' - לזה היא מתכוונת!
לזה היא מתכוונת, כשהיא אומרת 'לא!'
לכן ה'לא' שלה סופי, מוחלט,
כי היא החליטה, לא שום בית-משפט.
אז אל תהיה לי 'תרגול',
ואל תהיה חכם גדול,
היא לא רומזת 'כן', 'אולי' או 'בוא'.
כשהיא אומרת 'לא', היא מתכוונת: 'לא!'

שאלה – 5 דקות
מה ניתן ללמוד מפסיקתו של השופט חשין?

10. **סבב סיכום:** 5 דקות.
כל משתתף יעלה תובנה שקיבל מהסדנה היום.

סדנה עשירית:

מה בין בנים ובין בנות בתפיסת ה"חברות"?

מבוא

מעשה שהיה בשתי בנות שישבו אצל יועץ ביה"ס והתלוננו שהחברים שלהן רוצים מהן רק דבר אחד: את הגוף שלהן. "האם אין לבנים רגשות כלל?" הן שואלות. השאלות הללו קיימות ביחסי בנים ובנות בכל העולם, אך בקרב יוצאי העדה האתיופית נראה שהבעיה חמורה במיוחד, הן משום שבעדה זו האישה נחשבת נחותה ביחס לגבר, בכל אופן כפי המשתקף בעיני הנערים, הן משום שאין מסורת ברורה בענייני יחסים בין בנים לבנות. התלמידים שאנו מחנכים תלויים מהעבר המסורתי שלהם, ועדיין לא התחברו למסגרת החברה הישראלית הדתית בה הם מתחנכים. לכן חשוב להעלות את הנושא.

מטרת הסדנה

להעלות לדיון את הפער שבין תפיסת הבנים ובין תפיסת הבנות בגישתם לחברות.

הפעילות

1. בסדנה זו יש להפריד בין בנים לבנות. הפעילות שלפנינו כתובה כמיועדת לבנות אך עשויה להתאים גם לבנים בשינויים המתבקשים.
2. "בנעליה" 😊 20 – 30 דקות.
יש לפזר על הרצפה ציורים או תמונות של שמונה זוגות נעלי גברים לפחות ומספר זהה של נעלי נשים.

על כל משתתפת לבחור שני זוגות נעליים. זוג אחד הוא הזוג שאותו תנעל לפגישה עם החבר שלה. הזוג השני הוא הזוג שהיא רוצה שהחבר שלה ינעל בפגישה אֶתה. כל משתתפת תסביר מה מסמלות בעיניה הנעלים שבחרה עבורה ומה מסמלות הנעלים שבחרה עבור החבר שלה.

על הלוח יש לצייר טבלה כזו:

בעיניים של בת

החברות בעיני הבן	החברות בעיני הבת

הטבלה תמולא תוך כדי התקדמות השיחה.
יש להחזיר את הנעלים למרכז המעגל. כל משתתפת תבחר שוב שני זוגות. הפעם היא תסתכל על החברות מנקודת המבט של החבר שלה, כאילו שהיא בן. שוב יש לערוך סבב ולמלא טבלה שנייה:

בעיניים של בן

החברות בעיני הבן	החברות בעיני הבת

המשתתפות תנסנה להסיק מסקנות מההבדלים שבין הטבלאות.
יש להניח שיתגלו הבדלים גדולים בין שתי הטבלאות.

3. **שאלה:** 😊 10 – 15 דקות. איך אפשר לגשר על הפערים בין העמדות?
אסוף את הרעיונות ורשום אותם על הלוח.

4. **תרגיל** – 😊 20 דקות.

חלק את הקבוצה לזוגות ואמור להם להתפזר במרחב. בכל זוג בת אחת תשחק את הבן והשנייה את הבת. כל זוג יכין הצגה, מומלץ בפנטומימה, המשקפת את הפערים בין התפישות ויציג אותה בפני הקבוצה.

5. **כאן המקום ללמוד כמה הלכות** – 😊 5–10 דקות. אם יתפתח דיון, ייתארך הזמן יותר.

- א. דרכן של בנות ישראל להיות צנועות. מה זה אומר למשתתפים?
- ב. יש איסור לאיש ואישה לנגוע זה בזו דרך חיבה. האם ניתן ליישם הלכה זו? היכן הקשיים?
יחסי אישות מותרים רק בין בעל ואשתו ורק כאשר היא טהורה. לא בתקופת הנידודות אלא אחרי שטבלה במקווה.
- ג. שמירת החוויה המינית לבניין המשפחה בלבד, מקנה לה עצמה אדירה. מצד אחד קיים הקושי ומצד אחר התגמול העצום.
- ד. לעתים מגע כל שהוא של חיבה גורם לפליטת זרע אצל הבן. זו עבירה חמורה והבת שותפה בה.
- ה. ככל שמתגרים יותר גדל הצורך בגירוי נוסף. וכן להיפך ככל שנמנעים מגירוי מיני הצורך בגירוי פוחת. אמרו חז"ל: "איבר קטן יש באדם, משביעו רעב מרעיבו שבע."
כלל זה נכון בהרבה תחומים בחיים החומריים. ניתן לבקש דוגמאות נוספות כגון: "עם האוכל בא התיאבון".

6. **סבב סיכום** – 😊 5 דקות. כל משתתפת תאמר מה היא לקחה מהסדנה.

סדנה אחת עשרה: אלימות בחברות בין המינים

מבוא

ישנן חברות המתייחסות לאלימות במשפחה ובין בני זוג כנורמה מקובלת. הניסיון הטיפולי מצביע שיש נטייה להעביר את התופעה מדור לדור. תופעת האלימות במשפחה מחייבת דיון עם התלמידים ומתן כלים לזיהוי מאפייני אלימות בקשר מבעוד מועד.

מטרות הסדנה

בירור עמדות המשתתפים.
השוואה בין מה שנראה בעיני התלמידים כאתוס של הקהילה, לבין המציאות.

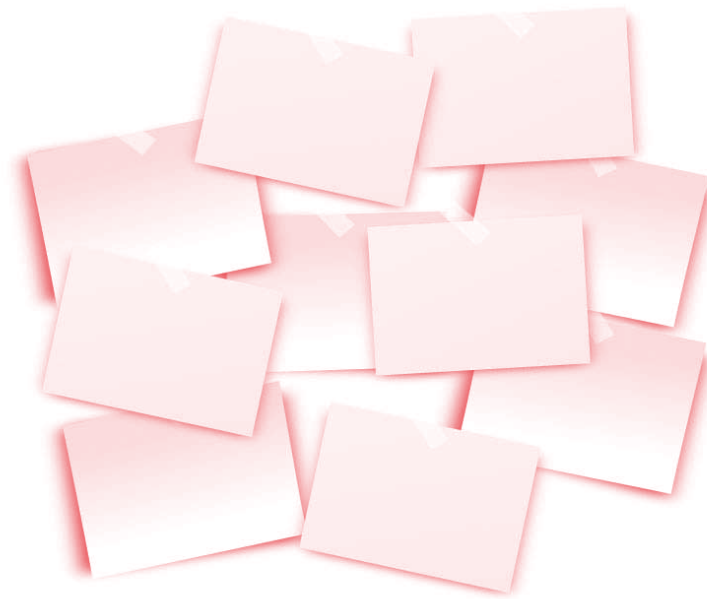

הפעילות

1. רשום על הלוח: 😊 5 - 10 דקות.

אלימות	משפחה

אסוף היגדים על שני המושגים ורשום אותם על הלוח.
אמור: נסו לחפש קשרים בין ההיגדים.
ערוך דיון.

רשום את ההיגדים הבאים בכרטיסים כל היגד בכרטיס נפרד. פזר את הכרטיסים על הרצפה כשהכתב כלפי מטה.
כל משתתף לוקח כרטיס.
כל משתתף ינהל בתורו דיון על ההיגד שלקח עד לגיבוש מסקנה היכולה להיכתב על הלוח באופן הבא:

ההיגד	ההתייחסות להיגד בחברה הישראלית	ההתייחסות להיגד בחברה האתיופית המסורתית

על המנחה לרשום את המסקנות על הלוח.

רשימת ההיגדים:

כשבת אומרת "לא" היא מתכוונת ל"כן".
אלימות תלויה בהתנהגותה של האישה.
גבר מכה מבטא שליטה וכוח.
מי שלא שולט בבת זוגו הוא לא גבר.
מי שקובע זה הגבר.
האישה צריכה להתאים עצמה לבן זוגה.
תפקיד האישה לעזור לבן זוגה.

3. **הקרן את הסרט "אחת מעשר"** 😊 20 דקות.

הסרט עוסק בחברות עם סממנים אלימים.

4. **שאלות לדין לאחר הצפייה** - 😊 10 דקות.

- האם יש אלימות בסרט ומתי? כוון למסקנה שגם אלימות מילולית נחשבת אלימות.
- מהם מאפייני האלימות של דב כלפי שירה?
- למה הסרט נקרא "אחת מעשר"? אחת מעשר נשים חווה אלימות כלפיה במשפחה.

5. **עמדת ההלכה** - 😊 10 דקות.

ר' מאיר מרוטנברג¹ כותב:
כן נראה לי שכל בן ברית (יהודי) חייב לכבד את אשתו יותר מגופו... והמכה את אשתו, מקובלנו
שיש יותר להחמיר בו מהמכה את חברו, שבחברו אינו חייב בכבודו ובאשתו חייב בכבודה, ודרך
הגויים בכך, אבל חלילה חלילה שבן ברית יעשה זאת.

מה דעתכם?

6. **סבב** - 😊 5 דקות. מה לקחתי מסדנה זו?

1 המהר"ם מרוטנברג, (חי בגרמניה לפני קרוב ל-800 שנה) שאלות ותשובות. חלק ז, סימן כא.

סדנה שתים עשרה:

מושגים והלכות בענייני צניעות והרהורי עבירה

מבוא

סדנה זו מיועדת לבנים בלבד. היא יכולה להתקיים רק כאשר נוצר קשר טוב בין המנחה לקבוצה. יתכן ובתחילה תהיה הרגשה של בושה ומבוכה. זה טבעי. יש להבהיר שנושא זה הוא חלק מלימוד התורה ולכן חובה לעסוק בו. לסדנה זו יש אופי לימודי, עם זאת יש בה כמה ממאפייני הסדנה:

1. ישיבה במעגל.
2. אין אמירות שיפוטיות.
3. יש נכונות לדבר על הכול ובכנות.

מטרת הסדנה

להקנות מושגים וללמד הלכות בנושא צניעות והיחס להרהורי עבירה.

הפעילות

1. לימוד עם התלמידים – 10 דקות.

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טז, עמוד א:

אמר רב יצחק:

כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה...

הא כיצד? והרי אמר ר' אלעא הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך

למקום שאין מכירים אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שליבו

חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא?

לא קשה, כאן שיכול לכופ יצרו, וכאן שאיננו יכול לכופ את יצרו.

בתוספות דיבור המתחיל "ועשה מה שליבו חפץ" יש שני פירושים לאמרה "עשה מה שלבו חפץ":
א. עשה מה שלבו חפץ לגמרי, כלומר אפילו ילך לזונה.
ב. דעתו של רבו תם: על ידי שילך למקום זר וילבש שחורים, ייחלש ייצרו ולא יגיע לידי עבירה.
לנסות לעורר דיון: איזה תירוץ נראה יותר לתלמידים ומדוע?

2. שאלות - 😊 5 - 10 דקות.

- א. מדוע הגמרא בוחרת להדגים את הקושי בשליטה על היצר בתחום המיני?
ב. היכן אנו פוגשים התמודדויות עם יצר המין?
אם התלמידים לא ישתפו פעולה אפשר להתחיל מתשובת המנחה. למשל הרהורי מין, שוטטות באתרים פורנוגרפיים, אוננות וגירוי עצמי, הוצאת זרע לבטלה, נישוק וחיבוק, יחסי אישות.
יש לרשום את הדברים על הלוח בלי להסס, ולעודד את התלמידים להביא כמה שיותר דוגמאות.

3. מדוע יש להסתייג משימוש לא נכון ביצר המין? 😊 10 דקות.
לפני תחילת הדיון נכון לגלות אמפטיה כלפי ההנאה שהיצר מסב לנו. עם זאת נרצה לברר מדוע, לדעת התלמידים, יש סיבות להסתייג משימוש לא נכון ביצר המין.

נדגים את הדבר בהרהורי עריות.
כתוב את המילה "הרהורי עריות" במרכז הלוח ואסוף תשובות. שמש אסוציאציות.

תגובות אפשריות:

- מגמד את הבנים הרואים באישה אובייקט מיני ולא בן אדם.
- מביא להוצאת שכבת זרע לבטלה (להלן שז"ל).
- ראש הטרוד בענייני מין אינו פנוי לדברים החשובים באמת.
- זו חולשה.
- זו בהמיות להיות נשלט בידי היצר.

4. מיין ההסתייגויות 😊 10 דקות.

את הרשימה ניתן למיין לשלוש קבוצות עיקריות. רשום אותן על הלוח ותן לתלמידים לחלק את ההסתייגויות:

סיבות בהמיות	סיבות מוסריות	סיבות הלכתיות

? שאל:

האם יש לכם עוד משהו להוסיף לטבלה?
איזו משלוש הקבוצות מדברת אליכם ביותר ומדוע?

5. לימוד הלכה בענייני הרהור. 😊 20 דקות.

רמב"ם, הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ג:
ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור להפנות אחריה מחשבה, אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה, מוזהרים אנו שלא להעלותה על ליבנו, ולא נסיח דעתנו לכך, ונחשב ונמשך אחר הרהורי הלב. מפני שדעתו של אדם קצרה, ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת על בוריו. ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות ליבו, נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו.

? שאלות:

"כל מחשבה שגורמת לעקור עיקר מעיקרי התורה..." איזה עיקר נעקר בהרהור עריות?
"ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת על בוריו" - הסבר.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ד הלכה ד:

ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהן דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא מדמה שאין זה חטא...
המסתכל בעריות, מעלה בדעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר: וכי בעלתי או קרבתי? והוא אינו יודע שראיית העיניים עוון גדול, שהיא גורמת לגופן של עריות, שנאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם." (במדבר טו,לט).

קיים דיון על דברי הרמב"ם.
סדנה שלוש עשרה:
שמירת הברית

מבוא

סדנה זו מיועדת לנערים בלבד.
כל אדם בריא בגופו ובנפשו נמצא מעצם ברייתו בהתמודדות מתמדת עם יצריו.
נערים בגיל ההתבגרות הרחוקים שנים רבות מהגיל המתאים לחתונה מוצאים את עצמם בעימות
בלתי פוסק עם יצר המין שלהם. פעמים רבות פורק הנער את המתח בהוצאת זרע לבטלה. חז"ל
אומרים שזהו איסור חמור. כאן טמונה הבעיה, מצד אחד מתמודד המתבגר עם איסור חמור ומצד שני
גופו צועק "כמה כבר אפשר להתאפק?!!!"

מטרות הסדנה

- לעורר מודעות לבעיה.
- לעודד את הנערים ולהקנות להם את התחושה שהם לא לבד.
- לא להתייאש מלהתמודד גם אם נכשלת פעמים רבות.

הפעילות

1. **תרגיל פתיחה.** 😊 10-15 דקות
חלק למשתתפים פתקים ריקים. כל משתתף יכתוב על גבי הפתק שבידו תיעוד של ה"אירוע
המביך בחייו".
הדגש: "איש לא ידע מה כתבתם".
יש לקפל את הפתקים ולהניחם בשקית במרכז המעגל.
משימה:
מה הרגשתם בזמן כתיבת האירוע? אין צורך לשתף באירוע עצמו.
כל משתתף בתורו יספר לקבוצה מה הרגיש.
הערה: יש לומר: את הנאמר במעגל אין להוציא החוצה.

2. ☺ 10 דקות. הגדרת המונח "יצר" לפי מילון אבן שושן: אינסטינקט, נטייה טבעית מלידה. יצר המין: משיכתם ההדדית הטבעית של זכר ונקבה.

כתוב על הלוח את המילה יצר.

אסוף מהמשתתפים אסוציאציות שמילה זאת מעוררת בהם.
כתוב אותם על הלוח בטכניקה של "שמש אסוציאציות".
תוך כדי דיון נסה לצמצם את הרשימה לחמישה פרטים.
סביר להניח שביניהם יהיו: כבוד, כסף, מין, אוכל, שינה.

3. ☺ 10 דקות חלק פתקים למשתתפים. בקש מכל משתתף לדרג בפתק שבידו מ - 1 עד 5, עם איזה יצר הכי קל לו להתמודד ועם איזה הכי קשה. קל: 1, קשה: 5.

קפל את הפתקים ושים אותם במרכז המעגל.
המנחה יפתח פתק אחר פתק ויירשום על הלוח בטבלה את הדירוג. סביר להניח שיצר המין יקבל אצל רוב המשתתפים את הדירוג 5.

4. ☺ 5-10 דקות תלמוד בבלי, מסכת יומא דף סט עמוד ב. בתרגום חופשי: קשור לסיפור הקודם בסוגיה)

אמרו חכמים: כיוון שעתה הוא עת רצון לפני הקב"ה נבקש ממנו שיבטל את יצר המין.
אמר להם הנביא זכריה, אם תבקשו מהקב"ה להרוג יצר זה ייכלה העולם, ששוב לא תהיה פריה ורביה.
ביקשו חז"ל שהיצר יהיה במאסר לשלשה ימים. כעבור שלשה ימים לא מצאו ביצה טרייה אחת בכל ארץ ישראל.
אמרו: כיצד נעשה? אם נהרוג את היצר העולם יכלה, אלא נבקש רחמים מה' שיבטל את מחציתו של היצר (שיחלישנו).
אך מהשמיים נותנים רק מתנה שלימה ולא חצי מתנה.
מה עשו?
ניקרו את עיניו של היצר והועיל הדבר שאין אדם נותן עיניו בקרובות משפחתו.

5. 😊 10 דקות. **שאלות לבירור ולדין:**

- א. מדוע רצו חז"ל לבטל את יצר המין?
- ב. מדוע הפסיקו התרנגולות להטיל ביצים עם ביטול היצר?
- ג. מה המחיר שצריך האדם לשלם על כך שהחזירו את היצר למקומו הראשון?
- ד. מדוע תוקפו של יצר המין כה עז? בגלל חשיבותו לקיום העולם.

6. **לימוד מונחים**¹: ראוי שהמונחים יאָמרו בצורה ברורה, כדי לאפשר אחר כך שימוש מושכל במונחים.

- גירוי - התעוררות תגובה גופנית נוכח גורם חיצוני.
- אוננות - תגובה גופנית על גירוי עצמי.
- הרהור - תולדה של השכל, מחשבה החולפת במוח.
- הפרת קדושת הברית - הוצאת זרע לבטלה.

7. **לימוד ודין:**

- א. יש איסור לאונן. יש לשקול היטב האם נכון ללמוד מקור זה בקבוצתך.
- יש נערים שלימוד המקור יביאם לחרדות, אחרים לזלזול ואחרים לידי ייאוש בגלל קושי המשימה.

למשל: תלמוד בבלי מסכת נדה דף יג' עמוד א'
גופא, ר"א אומר: כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מכול לעולם.
אמרו לו לרבי אליעזר: והלא ניצוצות ניתזין על רגליו, ונראה ככרות שפכה, ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים! אמר להן: מוטב שיוציא לעז על בניו שהן ממזרים, ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום...
וכל כך למה? מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה;
שאמר ר' יוחנן: כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה (להדגיש - בידי שמיים ותשובה מבטלת את הגזירה), שנאמר: בראשית ל"ח וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו.
רבי יצחק ורבי אמי אמרי: כאילו שופך דמים שנאמר: ישעיהו נ"ז... שוחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים, אל תקרי שוחטי אלא סוחטי.
רב אסי אמר: כאילו עובד עבודה זרה.

1 המשפחה הדתית - חינוך להתמודדות בעולם משתנה. ירושלים, משרד החינוך התרבות והספורט, מינהל החינוך הדתי, היחידה לחינוך לחיים במשפחה, תשס"ה, עמ' 135.

- ב. כיצד ניתן להימנע או לפחות להמעיט את האוננות?
אסוף הצעות, אפשר לרשום אותן על הלוח.
להעסיק את המחשבות בדברים אחרים: עיסוק בספורט, קריאה, התנדבות.
החלטה שהעניין חשוב לי ואני מוכן להילחם עם עצמי על כך.
להימנע מלגרות את עצמי, להימנע מלהיכנס לאתרים לא צנועים, ועוד.
- ג. כלל גדול: "שבע ייפול צדיק וקם". אם הצדיק נופל אז מדוע הוא צדיק? כי למרות שהפסיד בקרב אחד הוא מסוגל להמשיך להילחם.
הדגש: חלק ניכר מהנערים נכשלים בזה, אין להיבהל ואין להתייאש, יש להמשיך ולהילחם.
8. סבב סיכום: מה למדתי היום בסדנה?

סדנה ארבע עשרה:

דחיית סיפוקים ועמידה בפני פיתויים¹

מבוא

הצורך בדחיית סיפוקים ובעמידה בפיתויים חשוב לכל אדם ובכל תרבות, אך ישנם הבדלים אישיים ותרבותיים שאליהם ראוי להתייחס. לדוגמא פרשת דוד המלך ובת שבע. בעמים שונים כעבר ובהווה השליט הוא כול יכול ומותר לו לעשות בנתיניו כרצונו. לעומת זאת דרכנו היהודית מדגישה שגם המלך אינו מעל החוק האלוקי, ומבליטה את החטא של דוד. אמרו חכמים²: "לעולם אל יביא אדם את עצמו לידי ניסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא את עצמו לידי ניסיון ונכשל."

מטרות הסדנה

לעורר מודעות למושגים: התמודדות עם פיתויים ודחיית סיפוקים. להדגיש את הצורך ואת היכולת להתמודד עם פיתויים. לברר את עמדת חניכינו הנובעת מתרבותם קהילת המוצא.

הפעילות

1. תרגיל פתיחה – 😊 25 – 40 דקות.

פזר על הרצפה במרכז המעגל כרטיסים שעליהם כתובות באופן בולט מילים המתארות פיתויים כגון: אלכוהול, בחורות, גלישה באתרים פורנוגרפיים, צפייה בסרטים לא צנועים, עישון, שקר, גניבה, סמים, רכילות, בריחה מהלימודים, קימה בבוקר וכדומה. כל משתתף מתבקש לבחור כרטיס אחד. אם מישהו רוצה כרטיס שכבר נלקח, די שיאמר איזה כרטיס רוצה היה לקחת.

1 סדנה זו עובדה מתוך הערכה המשפחה הדתית - חינוך להתמודדות בעולם משתנה. ירושלים, משרד החינוך התרבות והספורט, מינהל החינוך הדתי, היחידה לחינוך לחיים במשפחה, תשס"ה, עמ' 70 – 72.

2 תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין דף קז, ע"א.

שקר

עישון

באזרות

אלכוהול

בריחה
מהלימודים

רכילות

סמים

גניבה

חלק פיסות נייר קטנות, כדאי גם להכין כלי כתיבה, ובקש מהם שיענו בכתב על שלוש השאלות הבאות: כדאי לרשום אותם על הלוח.

א. מדוע בחרת דווקא בכרטיס זה?

ב. תאר את הרגשתך בעת שאתה עומד בפני פיתוי.

ג. תאר את הרגשתך כאשר אתה בשליטה בפני הפיתוי.

בקש ששימו את הפתקים האנונימיים בכלי במרכז המעגל.

המנחה יוציא פתק אחד וייקרא מה כתוב בו. יש לעורר דיון ולרשום את המסקנות על הלוח.

חזור על הפעולה עם שאר הפתקים.

2. זיהוי תחושות בעת עמידה או אי עמידה בפיתויים – (🕒) 10 דקות.

תיבת רגשות ומאשבות

לאווה, אפיסת כוחות, חוסר ביטחון, עמידה במבחן,
דכדוך, מועקה, רפיון רוח, נצחון, שלוה, דיכאון,
תבוסתנות, שמחה, עצב, התעללות, איבוד שליטה,
עליונות, הישג, התרסקות פנימית, תענוף, אפסות,
חרצוף, עצמת נפש, עצמה.

צלם את עמ' 72 מתוך הערכה "המשפחה הדתית- חינוך להתמודדות בעולם משתנה". חלק לנוכחים או כתוב על הלוח את הטבלה ומתחתיה את תיבת הרגשות. בקש מהמשתתפים לשבץ בטבלה מילים מתוך "תיבת רגשות ומחשבות" שמתחתיה. אפשר לשבץ גם מילים שאינן מופיעות בתיבה.

הצלחתי	נכשלתי

3. לאחר מילוי הטבלה שאל- 😊 5 - 15 דקות.
- א. אלו רגשות חוויתו בעת מילוי הטבלה?
- ב. האם מישהו מוכן לשתף אותנו בניסיון שלא עמד בו?

4. **דוד ובת שבע** - 😊 10 - 15 דקות.
- ספר את סיפור דוד ובת שבע. שמואל ב, פרק יא.
- שאל, מה ניתן ללמוד מהסיפור לגבי עמידה בפיתויים.
- יש להדגיש שהסיפור אינו מהווה היתר לאי עמידה בפיתויים, ההיפך הנביא מותח ביקורת קשה על דוד. נכון לציין שדוד לימד אותנו את הצורך לחזור בתשובה ואת כוחה של התשובה.
- אפשר לקרוא את פרק נא בתהילים ולקיים דיון על רגשותיו של דוד המלך לפי פרק זה.
5. **סבב סיכום** - 😊 5 דקות. כל משתתף מתבקש לומר מה למד מהסדנה היום.

סדנה חמש עשרה:

“ואנחנו קמנו ונתעודד” על הנפילות שלנו

מבוא

סדנה זו עוסקת בנושא רגיש מאוד. קשה לנו לדבר על חולשותינו וקשה עוד יותר לדבר על נפילותינו בידי יצרנינו. כדי ליצור שיח פתוח וכן בעניין זה יש כמה תנאים מוקדמים. ישנו אמון בין החברים בקבוצה ובין המנחה לקבוצה המנחה נמנע מליצור אווירה של אשמה. הבנה שזו לא רק בעיה של היחיד. כולנו חשופים למלחמת היצר ולא תמיד אנו מצליחים להתגבר עליו. כמובן שיש להיזהר שלא לתת היתר לכניעה ליצר. יש לתת תחושה של ביטחון, שמה שנאמר בקבוצה לא דולף החוצה. סדנה זו מיועדת בעיקר לבנים, ובנושא זה ההבדל בין עולים לוותיקים קטן. סדנה זו דומה לסדנה שלוש עשרה, היא המשך שלה. בסדנה שלוש עשרה נכון להדגיש את ההתמודדות עם היצר, ואילו בסדנה זו המיקוד הוא על הקימה לאחר הנפילה.

מטרת הסדנה

לפתח יכולת התמודדות עם יצרנינו.
“שבע ייפול צדיק וקם.” אין להתייאש מריבוי כישלונות.

הפעילות

1. תרגיל פתיחה – 😊 10 דקות.
כדי ליצור אווירה חיובית כל אחד יספר על דבר טוב שקרה לו בימים האחרונים.
2. שאל – 😊 5 דקות. באילו תחומים אנחנו נלחמים ביצר?
אסוף תגובות ורשום על הלוח. ?
3. 😊 5 דקות. חלק פתקים קטנים וריקים. כל משתתף מתבקש לרשום על הפתק באופן אנונימי באלו תחומים וויתרנו ליצור והפסקנו להילחם בו. אסוף את הפתקים המקופלים לתוך שקית.

4. **המנחה מוציא פתק ראשון וקורא אותו** – 😊 20–25 דקות. ייתכן שיהיו צחקוקים או הערות ציניות. לא להיבהל, הדבר מצביע על מבוכה טבעית. נסה לעורר תגובות בקבוצה. המשיך לקרוא את הפתקים הבאים.

יש לכוון את הדיון ולדובב את המשתתפים לדבר על נושאי הסדנה: הוצאת זרע לבטלה (שז"ל), גלישה לאתרי אינטרנט פורנוגרפיים, חיבוק, נישוק או קיום יחסי אישות. יתכן שהמשתתפים יתחמקו מהעלאת הנושאים או חלקם ואז על המנחה להעלות אותם.

5. **מעשה בר' עמרם חסיד והשביות**¹ – 😊 15 דקות.

מעשה בשביות שהובאו לאחר פדיון מהשבי לנהרדעא. כדי למנוע ניצול מיני של הנשים האומללות הללו, הכניסו אותן לביתו של רב עמרם החסיד. רב עמרם העלה אותן לעליית הגג וציווה שיסלקו משם את הסולם כדי שאף אחד לא יוכל לעלות אליהן ולהטריד אותן.

אחת מן הנשים עברה מול פתח העלייה. ראה אותה רב עמרם וחשק בה. מעוצמת היצר הרים רב עמרם לבדו את הסולם, שהיה גדול וכבד ובדרך כלל אפילו עשרה בני אדם לא היו מסוגלים להרים אותו, והחל לטפס בסולם. כאשר הגיע רב עמרם לאמצע הסולם, עצר והחל לצעוק: "אש בבית עמרם!!". כיון ששמעו זאת התלמידים, רצו לכבות את השריפה. כשנכנסו ראו שאין שום שריפה, רק רב עמרם עומד על הסולם וצועק. אמרו לו תלמידיו: "ביישת אותנו, שהכול ראו מה שרצית לעשות." ענה להם: "מוטב שתביישו ממני בעולם הזה ולא תתביישו ממני לעולם הבא אם הייתי חוטא."

השביע רב עמרם את ייצרו שיצא ממנו. יצא היצר ממנו כמו עמוד אש. אמר רב עמרם לייצר הרע: "ראה, אתה אש ואני בשר, ואני עדיף ממך." שאל: מה אפשר ללמוד מהסיפור הזה על היצר?

1 תרגום חפשי מתוך: תלמוד בבלי, מסכת קידושין. דף פא, ע"א.

כתוב את התגובות על הלוח:
לקחים מהסיפור של רב עמרם:

טבעי ש...	אופן ההתמודדות של אדם גדול עם יצרו הוא:...	אופן ההתמודדות של אדם רגיל עם יצרו הוא:... לאו דווקא מתוך הסיפור.
-----------	---	---

דוגמאות לתשובות שיש לשאוף אליהם:

יש יצרים	לחשוף את חולשותיו	להיות מודע לחולשותיו.
ליצר יש כוח עצום	להתגבר על ייצרו.	התרחקות ממקומות וממצבים שהיצר נמצא בהם. (אתרים או סרטים מסוימים)

6. לסיכום כדאי להציג שתי תובנות – 😊 10 – 15 דקות.

א. התרופה הטובה ביותר למלחמה ביצר היא לא להתיימש. "שבע ייפול צדיק וקם". הצדיק נופל
מדי פעם ביד יצרו, אך תמיד קם ומנסה להמשיך להילחם ואף פעם אינו מתיימש או נכנע.

ב. כתב הרב יעקב אריאל שליט"א, רבה של רמת-גן²:

"בימינו צריך להדריך להפריד בין סוגיית קדושת הברית ובין שאר ענייני עבודת ה'. אסור
שמידת הצלחתו של אדם בהתמודדות עם ייצרו, תהיה עבורו מבחן לשאר ענייני הקדושה
שבהם הוא עסוק ולמידת קרבתו אל ה'."

7. בקש: 😊 5 דקות. נסו להסביר את שם הסדנה.

8. סבב סיכום 😊 5 דקות. מה למדתי מהסדנה היום?

2 בתוך הרב יהושע שפירא, **אשיב ממצולות**. רמת גן, הוצאת ישיבת רמת גן, תשס"ד, עמ' 99.

דברים לעיון

קליטתם הרוחנית של עולי אתיופיה¹

הרב מנחם ולדמן

ראש מכון "שבות עם", פעיל מזה שנים בעלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה

זכינו לעלייתם של יהודי אתיופיה, עדה בעלת אפיונים ומורשת שאין דומה להם ביתר עדות ישראל. קליטתם הרוחנית אף היא מצריכה היערכות מיוחדת בראייה, בגישה ובעשייה שיתאימו לצורכי העדה בתהליך חיבורם אל העם היהודי ומורשתו לאחר שנים רבות של ניתוק ובידוד. המאפיינים הדתיים של העדה בשלושה דברים מתאפיינים אורחות החיים הדתיים של יהודי אתיופיה: א. אורחות החיים ותפישות העולם מושתתים על תורת משה כפי מסורתם המיוחדת. במאות הכפרים הקטנים בהם חיו יהודי אתיופיה בסביבתם הטבעית נשמרה המסורת בקפדנות והיתה הפרדה בין יהודים לגויים. המשמעות של "להיות יהודי" היתה אחת בלבד: קיום הדת. מי שפרש מקיום הדת יצא מקהל המאמינים ולמעשה יצא מן העדה ונחשב כמובנים רבים כנוכרי. רק בישראל הם פוגשים לראשונה, בצורה המונית וציבורית, יהודים שרואים עצמם כיהודים ונחשבים כיהודים אף שאינם שומרי דת ישראל. ב. מסורתם של יהודי אתיופיה שונה ומיוחדת. בני העדה דבקו בפשט דברי התורה המצויה בידיהם (בלשון "געז" - שפה אתיופית עתיקה) והעבירו בעל-פה מדור לדור את דרך קיום המצוות הכתובות בה. לא היתה בידיהם התורה שבעל-פה, דהיינו מסורת חז"ל והספרות הרבנית למן המשנה והתלמוד. לא מעט ממצוות התורה לא התקיים, נשכח או נטשטש. די אם אציין, כדוגמאות בולטות, מספר מצוות מן התורה שאין מקוימות במסורת העדה: שופר בראש-השנה, נטילת ארבעת המינים בסוכות, תפילין, ציצית, מזוזה. מסורות רבות שונות בקיומן, כגון: כשרות (לדוגמא: באיסור בשר וחלב מקפידים אך ורק על איסור בישול בשר בהמה בחלב); לתפילות אין מקבילות בעדות ישראל; הקפדה מחמירה ומקיפה בכל ענייני הטומאה והטהרה ועוד. ככלל מושתת הקיום על הכתוב בתורה, ובמעשיהם ובתפילותיהם מובעות אמונות ישראל המסורתיות - באלוקי ישראל, בתורה, בנביאים, ארץ ישראל, גאולת ישראל וכדו'. ג. ריכוז הידע של המצוות בידי ה"קסים" והזקנים. מסורתם וקיום מנהיגיהם של יהודי אתיופיה נשמרו במסגרותיהם הטבעיות בכפרים בהם ישבו משפחות העדה ובהן היו מנהיגים רוחניים או זקנים מלומדים, בית-כנסת, סוכת הטומאה והנהר לטבילות הטהרה. ליחיד או למשפחה בודדת אין יכולת לקיים אורח חיים דתי מכיון שמצוות רבות התקיימו על ידי המנהיגים והזקנים תוך שתוף פסיכי בלבד של יתר בני הקהילה. לדוגמא: אין סידור תפילה ליחיד אלא תפילות שנאמרות על ידי ה"קסים" או הזקנים כשיתר בני הקהילה משתתפים בעניית אמן וכדו'. המידע המפורט של המצוות ומקורותיהן - בתורה ובספרות הקודש של העדה הוא נחלתם של המנהיגים הרוחניים, כשיתר בני העדה יודעים בעיקר את אשר ראו בפועל או שמעו בדרשות ה"קסים". כאמור, ללא המסגרת הקהילתית המסורתית וללא ה"קס" ובית-הכנסת יותרו היחידים או המשפחות תלושים וחסרי יכולת לשמור ולקיים חלק ניכר ממסורותיהם. המעבר עולי אתיופיה עוברים תוך שעות טיסה ספורות

1 פורסם לראשונה בכתב העת 'ראשית', 28, כסלו תשנ"ב.

מעברים חדים של שינויי עולמות. מסגרות יציבות של מסורת, מבנה משפחתי וקהילתי מתפוררות במהירות. המפגש עם עולם חדש ושונה כל-כך בכל התחומים מזעזע את אושיות הנפש, המשפחה והקהילה. יכולת העמידה של העולים לשמור על מסורתם הדתית - שהיתה חזקה בין הגויים באתיופיה - מתמוססת לנוכח הרצון להתמזג ולהשתלב בסביבה ובאורחות החיים של העולם החדש, המודרני, הפתוח והחילוני. צעירים וילדים שבאתיופיה לא דיברו בפני מבוגרים וזקנים, ונישקו לברכיהם של הזקנים לאות יראה וכבוד, משמשים בישראל להוריהם ולזקניהם כמורי דרך ומנהיגים בנוכחי העולם החדש והמסובך. לעיתים, אצל צעירים בעיקר, נתפסים אורחות המסורת באתיופיה כמושגים ובלתי מתאימים למציאות החיים בישראל. הנחת הגשר הדבר המאחד והקושר את יהודי אתיופיה עם יהודי העולם הינה האמונה המשותפת באלוקי ישראל על בסיס תורת משה. בעלייתם ארצה נוחתים בני העדה אל מרכזו של העם היהודי במדינת ישראל, לאחר שהיו במשך דורות רבים מחוץ למעגל החיים ההיסטוריים היהודיים. עתה יש להניח את הגשר המאחד והמשותף את מסורת ישראל עם מסורת העדה כדי שיתאחדו גם לבבותיהם של יהודי אתיופיה עם לבבות העם היהודי לעם יהודי אחד. כיבוד המסורות היסודי לביסוסו של הגשר הוא הכבוד ההדדי; של הישראלים-הקולטים ושל העולים. כבוד למסורתם של יהודי אתיופיה, שנשמרה בתנאים קשים במסירות ובקנאות מתוך דבקות באלוקי ישראל ותורתו, וכבוד למסורת ישראל שהיא תורת החיים של עמנו בכל תפוצות העם היהודי. הכבוד ההדדי הינו המפתח ללימוד והכרת המורשת היהודית. לימוד לשם ידיעה והיכרות. לימוד לשם חיזוק האחוה והאחדות היהודית מכח תורת משה המשותפת. אובדן מסורתם ואמונתם של יהודי אתיופיה, מחד, ואי השתלבותם במסורת היהודית, מאידך, עלולים, חלילה, להיות בעלי השפעות קשות ביחס לעולים והליכי היקלטותם בעם ישראל. אתגרים ומעשים בעבר יצאו רבנים רבים, מגדולי ישראל, בקריאות פומביות שכוונו אל "כל אחינו בני ישראל" - לתרום ולסייע לפתרון מצוקות היהודים באתיופיה לנוכח פעילות מיסיונרית וקשיי הישרדות רוחניים-דתיים. מזה כעשר שנים כבר שקועים בישראל מוסדות חינוך, ארגונים ופעילים דתיים לאומיים בעשייה חינוכית מסורה ומרשימה בהיקפה ביחס לילדי העולים. אולם לא די בכך. יש לטפח את כהני העדה שהגיעו "במבצע שלמה", להפגישם עם עולמם של חז"ל, ההלכה והרבנות. יש להשקיע משאבים ומאמצים בהכשרת מנהיגות רוחנית-דתית צעירה שתהווה המשך לדור המנהיגות המסורתית. קהילות הציבור הדתי-לאומי צריכות להיפתח יותר לאירוח ולקליטה של משפחות העולים ושל צעירים שמעבר לגילאי החינוך. חיבורם הפנימי השורשי של יהודי אתיופיה - חיבור הלבבות עם כנסת ישראל ללב אחד באמונה ובתורה אחת הינו אתגר הייחודי של הציבור הדתי-לאומי ומוסדותיו. מי שזיכנו לראות בעלייתם של נידחי ישראל, יזכנו לראות במהרה בקיום יתר דברי הנביאים, כלשון שירתו של רבי יהודה הלוי: "גולים במערב בכוש ומצרים מגמת פניהם ירושלים אל אביהם אשר בשמים לעמד כשרתו ולברך בשמו".

מסע בעלייה - מחשבות בעקבות מסע תנועות הנוער לאתיופיה

יאיר שחל סמזכ"ל תנועת בני עקיבא בישראל
'מתוך עולם קטן', גיליון 334

האם אנחנו מוכנים להוסיף לשם 'מבצע משה' או 'מבצע שלמה' את השם עליית משה ועליית שלמה? לא מדובר בסמנטיקה של מילים אלא במהות של הכרה בערך המעשה שעשו אחינו בני ביתא-ישראל, ולא רק מאדירים את מעשיה המופלאים, באמת, של מדינתנו.

השאלה הנקבת ביותר שחוונו התעוררה אצלי תוך כדי מעבר בכפרים שנוטשו על ידי אחינו בני ביתא-ישראל ומיושבים כיום על ידי נוצרים, למרגלות ההר שאליו עלו בני העדה, ממחוז תיגרא, בחג הסיגד - חג הכמיהה לירושלים. עולים אל ההר, מזהים בו בצורה ודאית את מקום התפילה, הנוף הנפרש לעינו מעורר במפורש את הפסוק מה רבו מעשיך ה', אך מעבר לזה אנו צריכים לשאול את עצמנו איך

אנחנו שונלדנו בארץ וחיים בארץ, יכולים להרגיש קמפּוּץ מהעצמה של הכמיהה לארץ שיש בעדה הזאת. אולי אנחנו צריכים ללמוד מהם איך לשמר אהבה לארץ, איך לבנות ולחנך למסירות לארץ, מסירות שמוכנה לעזוב הכול על מנת לעלות לארץ.

אולי בהתאמה למאבקים של הימים האחרונים, למדנו שגוונים שונים של החברה הישראלית יכולים לשבת ולחשוב ביחד ולשאול ביחד - איך יוצרים ביחד חברה ישראלית בעלת ענווה והקשבה היודעת לחלוק, היודעת לכבד, היודעת ללמוד והיודעת ללמד. חברה היודעת לקלוט עלייה ויודעת להתעלות יחד עם העולים אליה.

צבר ממוצא רוסי, צבר ממוצא פולני וצבר מאנשי היישוב הישן בארץ - יוצאים לסיור שורשים באתיופיה. נשמע כמו תחילתה של בדיחה, אך זו הייתה הכותרת של מסע בן עשרה ימים של כל תנועות הנוער - בני עקיבא, עזרא, תנועת בני המושבים, הצופים ותנועת הנוער העובד והלומד. היציאה למסע הייתה השלב השני של בירור עומק

שהתנהל בתנועות הנוער בשאלה כיצד נכון להבין ולהרגיש את הלב הפועם של עדת ביתא-ישראל על מנת לאפשר השתלבות טובה יותר בחברה הישראלית.

המעבר ביבשת אחרת, גבוהה, מלאת מים ונופים, המפגש עם מציאות חיים שונה לחלוטין, הכוללת בתים שעד היום בנויים בוך וסנדות (ולא של מחנות קיץ), מיליונים של בני אדם החיים ללא חשמל ומים זורמים, ובתוך כל זאת המפגש עם סיפור מרתק

של עדה שהצליחה לשמור על כמיהה לציון במשך אלפי שנים במנותק מהיהדות שאנחנו מכירים, שגידלה בתוכה רבע מהפעילים המוכרים על ידי מדינת ישראל כאסירי ציון, החלה לעלות לארץ בתחילת שנות השמונים של המאה הקדם-קודמת (1860) - כל אלו עוררו אצל כלל חברי המסע שאלות נוקבות דווקא עליו, אנחנו שונלדנו בארץ ושעולמנו היהודי לכאורה בנוי ומבוסס.

השאלה הראשונה ואולי השורשית ביותר קשורה למידת הענווה. האם אנחנו, הקולטים, שמחזיקים את עצמנו כחזקים, נהיה מוכנים להקשיב לסיפור אחר? האם נכיר בכך שעלינו ללמוד ולא רק להציף? כשרואים בעיניים מהיכן עלו ואיך הלכו מאות קילומטרים על מנת לעלות לארץ,

נישואין ומבנה המשפחה²

הגר סלומון

התא החברתי-קהילתי של ביתא ישראל כלל את המשפחה המורחבת (זמד) ואת הקהילה המקומית (ביתא סב). שני המושגים הללו היו גמישים בתחולתם, ולעיתים חפפו זה לזה. כך השתנתה משמעות המושג "זמד" בהתאם ליחסי הקרבה אשר מולם הוא הוגדר. באופן כזה "זמד" עשוי להתייחס למשפחה המורחבת (בניגוד לזרים), אך גם לציין קרבת דם לעומת קרבת נישואין ("אמץ"). משפחה מורחבת כזו היוותה מסגרת פטריארכאלית קהילתית מפותחת שהונהגה על ידי זקני חברה, ואופיינה בתחושה ברורה של אחריות הדדית.

המשפחה המורחבת כללה את המשפחה הגרעינית, שחייתה בצמידות למשפחה המורחבת הרב-דורית. בדרך כלל התגוררה כל משפחה גרעינית במקבץ בקתות צמודות, תוך ניהול משק בית משותף. משפחה גדולה נחשבה יתרון, בעיקר עקב יכולתה להגן על חברה ולתמוך בהם. אנשים שהשתייכו למשפחות קטנות נחשבו על כן חסרי מזל, וחסרי משפחה היו בתחתית הסולם החברתי. חובת העזרה ההדדית התקיימה עד ארבעה דורות לפחות בתוך המשפחה, ולצדה חלה חובת עזרה הדדית על בסיס אזורי. באתיופיה יכול היה אדם לשהות בקרב בני משפחתו תקופה ממושכת תוך הסתמכות על עזרתם. בני המשפחה החליפו ביניהם תפקידים וחסות, כאשר אחים של ההורים או הסבים היו יכולים לתפקד כהורים. מבחינה זו היו גבולות המשפחה רחבים מאוד. ההיררכיה במשפחה התבטאה בין השאר במתן שמות שונים לאדם, לפי מעמדו ביחס למי שעמו הוא בא במגע. כך יכול היה אותו אדם להיקרא בשם אחד על ידי אביו או אימו, בשם אחר על ידי סבו או סבתו, ובשם נוסף על ידי אחיו.

נישואין

החיפוש אחר בן או בת זוג הוטל על ההורים ומשפחותיהם. אלה ראו בכך תפקיד בעל אחריות משפחתית וקהילתית כבדה מכדי שיוטל על בני הזוג. בני הזוג עצמם לא היו מעורבים בהחלטה על נישואיהם. החיפוש אחר כלה נערך בתוך קבוצת ביתא ישראל בלבד. נערות היו רשאיות להינשא מגיל 8 או 9 ואילך, ונערים עם הגיעם לגיל 16 או 17.

הסכמי הנישואין וניהול המשא ומתן באשר לנדוניה (מצ'א) נערכו בין המשפחות זמן רב לפני הנישואין עצמם. כשמדובר בנישואין ראשונים (סרג), ברוב המקרים לא נפגשו בני הזוג כלל לפני החתונה, שכן הנישואין נתפשו כיצירת קשר בין המשפחות ואף בין כפרים, ולא בין יחידים.

בחיפוש אחר בת זוג מתאימה צריכה הייתה היזמה לבוא ממשפחת החתן. אבי הכלה הוא שנתן את ההסכמה לנישואי בתו. עיקרון זה מתבטא בפתגם האתייופי "הזרע הולך אל האדמה, האדמה לעולם איננה הולכת אל הזרע". משפחת החתן המיועד הפעילה מערכת קשרים משפחתית רחבת היקף. מערכת זו אמורה הייתה להתחשב במספר גורמים, כאשר שמן הטוב ומצבן הכלכלי של שתי המשפחות הם רק חלק מהם. ברוב המקרים עברה הכלה לכפרו של בן זוגה, לעיתים במחיר התרחקות פיזית משמעותית מכפר הוריה.

2 פורסם לראשונה בספר **קהילות ישראל במזרח בתשע עשרה והעשרים - אתיופיה**, הגר סלומון (עורכת). ירושלים, הוצאת משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח ומכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח של יד בן צבי והאוניברסיטה העברית, תשס"ח, עמ' 119-136.

על פי המסורת צריכות משפחותיהם של בני הזוג להיות מופרדות זו מזו בטווח של קרבת דם (זמד). "טווח ביטחון" כזה מתייחס, באופן אידיאלי, לקרבת דם של שבעה דורות אחורה; בפועל נשמרה הרחקה זו בהקפדה בטווח של שלושה או ארבעה דורות אחורה. (אם כי הקסים, ולא רק הם, ידעו להצביע על דרגת הקירבה בין פלוני לפלונית עד שבע דורות לאחור!).

חגיגות הנישואין התחילו שלושה ימים לפני הטקס עצמו. בערב הכלולות נערכה סעודה קהילתית, ובמהלכה נמסרו מתנות ונאמרו תפילות על ידי הקס. נוהגי יום החתונה שונים היו מאזור לאזור באתיופיה, אולם בדרך כלל נלקחה הכלה במהלכו לכפרו של החתן. בביתו של החתן נמשכו החגיגות בין שלושה לעשרה ימים. במהלך טקס הכלולות קשר הקס סרט אדום-לבן מסביב למצחו של החתן, לאחר שהעבירו מעל רגליו, ברכיו ולבו. במעמד זה ניתן לכלה, לחתן ולקס העתק בכתב יד של חוזה הנישואין, המפרט תנאי הנישואין והחתום על ידי עדים.

תהליך הלידה

כשנתקפה אישה בצירי לידה היא עברה מיד ל"בית הנידה" – בקתה שהוקמה בשולי הכפר היהודי או בשולי הבקתות היהודיות בכפרים המעורבים, ואליה היו נשות ביתא ישראל פורשות בזמן המחזור החודשי ולאחר לידה. בבקתה זו היא ילדה, בעזרתן של נשים מנוסות מהסביבה.... ביום השמיני להולדת זכר ערכו ברית מילה. אם חל היום השמיני בשבת, נדחתה המילה ליום המחרת. המילה בוצעה על ידי גבר או אישה בכניסה ל"בית הנידה", בנוכחות קהל מצומצם של בני משפחה ושכנים קרובים.

לאחר לידת בת שהתה האם בבקתת הדם במשך שבועיים, ואחרי לידת בן- שבוע; לאחר מכן הייתה עוברת לבקתת היולדת, ובה הייתה שוהה עד תום תקופת הטומאה. היו שנהגו לשחוט תרנגולת, ולתת לאם עם מעברה לבקתת היולדת. בחלק מהכפרים של ביתא ישראל לא הייתה בקתת יולדת אלא בית הנידה בלבד, ובה שהתה האם במחציתן של נשים שנחשבו נידות עם קבלת הווסת לאורך כל תקופת הטומאה, 40 יום בלידת בן ו-80 יום בלידת בת, ככתוב בויקרא יב, א-ה: "דבר אל בני ישראל לאמור אישה כי תזרע וילדה זכר טמאה שבעה ימים [...] ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה, בכל קדש לא תיגע ואל המקדש לא תבוא עד מלאת ימי טהרה. ואם נקבה תלד וטמאה שבעים נידתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה".

בר/בת המצווה

באתיופיה לא נהגו לקיים טקס בר מצווה או בת מצווה. גיל ההתבגרות, שנקרא גורמסא, נחשב תקופה בעייתית, אך לא צוין בטקס כלשהו. עם קבלת המחזור החודשי בפעם הראשונה למדה הבת כי עליה לפרוש זמנית מביתה ולשבת ב"בית הנידה"; ואירוע זה סימן את הצטרפותה לקבוצת הנשים הבוגרות. לעתים התרחש אירוע זה לאחר שהיא כבר עברה לכפרו של החתן המיועד לה, ורק לאחריו מומשו הנישואין באופן מלא.

גירושין

כאשר בני הזוג לא הסתדרו והחליטו להתגרש, קרע הקס בנוכחות עדים מזקני העדה את הסכם הנישואין, כל צד לקח חזרה את חלקו ברכוש, והרכוש שנצבר יחד חולק שווה בשווה. מקרי הגירושין היו שכיחים בקרב יהודי אתיופיה, והיו נפוצים גם בקרב קבוצות שכנות.

מנהגי קבורה

בחברת ביתא ישראל הייתה מחויבות גבוהה לטקסים הקשורים במוות, ושני סוגי הטקסים, לוויות ואזכרות, תוארו כטקסים רבי משתתפים. הלוויה, טקס המכונה באתיופיה קבר, נערכה לאחר המוות או למחרת. האזכרה (תזכר) הייתה מערך של טקסים (שנע בין טקס אחד לכמה טקסים) שנערכו במועדים שונים לאחר הקבורה ובשנים שלאחר מכן.

לאחר הפטירה השתדלו לקבור את המת בלי דיחוי; ועם זאת, במקרים רבים המתונו ליום המחרת, כדי שקרובי המת הגרים במקומות אחרים יספיקו להגיע ללוויה. עוד בטרם מותו, אם הדבר היה אפשרי, קראו לקס ולכמה מזקני הקהילה, והנוטה למות הכתיב להם את צוואתו. לאחר מכן הוא התוודה אצל הקס על חטאיו.

ההודעה על פטירת האדם ועל מועד הלוויה נמסרה בעל-פה על ידי שליחים מיד עם קביעת המוות. לאחר שתדרכו על ידי קרובי הנפטר או שכניו יצאו השליחים, על פי רוב צעירים כבני 16-20, מן הכפר, בזוגות או שלשות, לכיוונים שונים. בדרך כלל נשלחה קבוצת שליחים אחת להזמין את הקס. השליחים היו מגיעים לכפרים הסמוכים לכפרו של הנפטר, מוסרים את ההודעה ומבקשים משליחים נוספים להעביר את הידיעה הלאה, לכפרים אחרים... לאחר הלוויה נערכה סעודה לכל המשתתפים. במהלך ההלוויה, לאחר הטקס בבית הקברות, מסר כל משתתף סכום כסף למשפחת הנפטר. מנהג זה נועד לתמוך במשפחת הנפטר בשעת משבר זו.

מנהגי אזכרה

טקסי האזכרה (תזכר) כללו תפילה לעילוי נשמת המת וסעודה לכבודו, ונועדו להבטיח לו חיי נצח בעולם הבא. התזכר והתפילות הנלוות לו נערכו ביום השביעי, ביום הארבעה עשר וביום השלושים לאחר הקבורה, ולאחר מכן שוב בכל שנה ביום הפטירה.

התזכר המקוים שבעה ימים לאחר הקבורה מחויב על פי הדת. השתתפו בו גם אנשים שלא הספיקו להגיע ללוויה, ובמהלכו טיהר הקס את נושאי גופת המת בלוויה עם תום ימי הבידוד שלהם. התזכרים האחרים מועדם גמיש, ונתון לשיקולה של המשפחה. בתזכרים אלה התבטאו עושרה וכוחה של המשפחה, והם נערכו כאשר היו די אמצעים לקיימם. תזכרים אלה תוכנו כך שיתקיימו בעונה היבשה, כדי שהמוזמנים יוכלו להגיע גם ממקומות מרוחקים. השתדלו להזכיר בהם גם נפטרים אחרים מבני המשפחה.

לוח השנה

לוח השנה של ביתא ישראל מתנהל בשני מעגלים: זה הדתי, המקיים מחזור שנתי קבוע של חגים ומועדים הקשור במלאות הירח, וזה האזרחי, הכלל-אתיופי, הסופר את החודשים על פי ימים-שלושים יום בכל חודש, ותיקון הלוח על ידי הוספת חודש בן מספר ימים ("החודש השלושה-עשר", בן חמישה או שישה ימים).

אנשי הדת קובעים את מקורו של הלוח הדתי בלוח שנתי מהמאה השלוש-עשרה, המיוחס לתיאולוג אבו-שאכר מקהיר. לוח זה תורגם לאמהרית במחצית השנייה של המאה השש-עשרה, ושם מחברו הפך באתיופיה שם נרדף למונח "לח שנה". לוח זה משמש לחישוב מועדים דתיים גם עבור הנוצרים באתיופיה.

חגים ומועדים

קביעת מועדי החגים (בעל) והצומות (צום) הייתה אחד המרכיבים המרכזיים בקשרים שבין הקהילות היהודיות באזורים השונים באתיופיה. החישוב נעשה באמצעות שתי פעולות- התבוננות בירח וספירת ימים, עשרים ותשעה ושלושים ימים לסירוגין; ובכל ארבע שנים הוסיפו חודש. במסורת ביתא ישראל היו חגים (בעל) וצומות (צום) שנתיים, חודשיים או שבועיים. כל אחד מהם נפתח והסתיים עם שקיעת החמה. לפני כל חג ומועד כיבס כל חבר בקהילה את בגדיו בנחל שליד הכפר. הריטואל של כל חג כלל תפילות רבות, שנישאו בבית התפילה. לאחר תפילות הבוקר של השבת או החג נערכה סעודה רבת משתתפים, ואליה הביאו הנשים את לחם החג (ברכת או מסוואת). הקסים בירכו עליו, נטלו ממנו לעצמם וחילקו לכל הנוכחים, על שהם מטיפים לקהל ומסבירים את משמעות המועד ואת חשיבות קיומו.

השבת

השמירה על השבת (סנבת) תופסת מקום חשוב בספרותם של ביתא ישראל, ונועד לה מקום מרכזי בחיי הדת של הקבוצה. בקוסמולוגיה של הקבוצה מיוצגת השבת כדמות נשית פלאית, בבחינת שבת המלכה, שהשומרים עליה זוכרים למחילת חטאיהם, ואילו העוברים על מצוותיה מקומם בגיהנום. השבת כמוה כמלכה, בתו של האל, שיש לעבוד אותה ביום השביעי ולהקריב לה את ה"מסוואת", לחם השבת.

ההכנות לשבת התחילו ביום שישי, עת הכינו כולם את ארוחת השבת, כיבסו את בגדיהם ורחצו את גופם. לחם מיוחד המכונה מסוואת, ברכת או דבו נאפה על ידי הנשים לאכילה בשבת. מנוחת השבת נשמרה בקפדנות יתרה: לא נעשתה כל עבודה, לא הודלקה אש (גם לא נרות שבת), לא בושל כל מאכל, והשתדלו למעט בתנועה.

מחזור החגים והצומות

חגי השנה מבוססים על מצוות התורה, ועל כן הם מקבילים בחלקם לחגים של קהילות יהודיות אחרות. ואולם עד להיווצרות המגע עם קהילות אחרות לא הכירו יהודי אתיופיה חגים ומועדים כמו שמיני עצרת ושמחת תורה, חנוכה, פורים, ל"ג בעומר, צום גדליה וכן ט"ו בשבט. לעומת זאת חגו את חג הסיגד, שהוא חג ייחודי לקבוצה יהודית זו ואינו מוכר בקהילות אחרות. תחילת השנה אצל ביתא ישראל חלה בראשון לחודש ניסן, ונקרא "חג ליסן". ביום זה החלו ההכנות לפסח, פסיקא או קורבן. ההכנות כללו את ניקוי הבית וכלי הבית: כלי החרס נופצו או נמכרו לשכנים, והנשים הכינו כלים חדשים.

צום הפסח (צומא פסיקא) חל יום לפני חג הפסח, אשר נחוג בין ה-15 וה-21 לחודש הראשון (חודש ניסן). חג הפסיכא, כמו הפסח, נחוג לזכר יציאת מצרים, והוא נחוג שבעה ימים. במוצאי י"ד בניסן, בערב החג, הקריבו הקסים קרבן, סיפרו את סיפור יציאת מצרים וערכו תפילות מיוחדות. בחג זה הכינו ביתא ישראל לחם מיוחד, המכונה קיטה, ועשו מבצק שלא תפח. הנשים הכינו את הקיטה יום יום, הואיל ולפי גרסת ביתא ישראל כל מזון שבא במגע עם מים הוא בחזקת מחמיץ, ואין מחזיקים בפסח שום מזון מוכן עד ליום למחרת. את מנהג סדר הפסח לא הכירו באתיופיה.

בשנים עשר לחודש השלישי, לאחר שבעה שבועות שנמנו מהיום האחרון של הפסח, חגו ביתא ישראל את חג המארר. זהו חג הקציר, חג השבועות. במשך שלושת הימים שלפניו נהגו יהודי אתיופיה להיטהר, ותפילותיהם כללו תפילות על "קבלת התורה". (אפשר שמנהג זה יסודו בהיטהרות שבני ישראל

נצטוו עליה בשלושת הימים שלפני מעמד הר סיני, ככתוב בשמות ט, טו). מאחר שזוהי עונת הזריעה באתיופיה, בירכו הקסים על הזריעה ועל הזרעים.

ברהן סרקה (שמשמעו האור הופיע) או תזכרא אברהם (שמשמעו אזכרת אברהם), כפי שהוא מוזכר במקורות מוקדמים, חל ביום הראשון של החודש השביעי. עם התוודעותם ללוח המועדים העברי הכללי, המקיים באותו תאריך את ראש השנה, אימצו ביתא ישראל את השם "ראש השנה" בתרגום ללשונם- רעסה אוודה עמת.

בחג זה, שאורכו יום אחד, קראו בסיפור עקדת יצחק שבאורית (התורה), וכך מהספר גדלא אברהם, המספר על מותו של אברהם אבינו. הקסים מסבירים את שם החג ברהן סרקה כ"יום שבו האל ברא את העולם" וכ"יום שבו האל יושב ושופט על כס מלכותו". זהו יום שבו שבתו ממלאכה, אך הותר לבשל בו.

אסתר, או אסתסריו (שמשמעו לסלוח), נחוג ביום העשירי של החודש השביעי, דהיינו בהקבלה ליום הכיפורים. זהו יום צום שנשמר בקפדנות רבה, וכל מי שגילו מעל שבע שנים נדרש לצום. בערב יום זה נאספו בבית התפילה, הקס בירך, וכולם ביקשו סליחה זה מזה. לפני כן שחטו כבש לבן נקי מכל מום בחצר בית התפילה, צלו אותו וחילקוהו בין האנשים, עם איג'רה שהוכנה מבעוד מועד. הצום והתפילות נמשכו כל הלילה וכל היום שאחריו. עם תום הצום הביאו לבית התפילה מזון ומשקה, והקס בירך עליהם.

מחזור החודש

לצד מחזור החגים והמועדים השנתי היו מועדים במחזור חודשי. היום הראשון בכל חודש (ראש חודש) צוין באופן מיוחד בתפילות ובארוחות משותפות של לחם ובירה. בימים אחרים הוזכרו בתפילה חגים שנתיים תואמים: העשירי בחודש ציין את האסתר, שנחוג ביום העשירי של החודש השביעי; היום השנים עשר בכל חודש הזכיר את חג המאמר (שבועות), שנחוג ביום השנים עשר של החודש השלישי; והחמישה עשר בכל חודש היה אזכור לפסיקא (פסח) ולבעלא מצלת (סוכות), באשר שניהם נחגגו בחמישה עשר לחודש - הראשון והשביעי בהתאמה. לבסוף, העשרים ותשע שימש כהכנה לקראת הירח החדש ואזכור של חג הסיגד, שנחגג בעשרים ותשעה לחודש השמיני.

עלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה³

גדי בן עזר

פרק ז. תחומי שוני ושינוי במעבר לישראל

העולים מאתיופיה מגיעים לישראל עם החלומות והתקוות על "ציון-ירושלים". על "יהודים שחורים וצדיקים" ועל "הצטרפות החלק אל השלם". הם מגיעים לארץ עם רפרטואר של "התמודדויות דרך", שעדיין לא ברור באיזו מידה החלישו והתישו אותם התמודדויות אלו ועד כמה חיזקו וחיסנו אותם. נשאלת השאלה באיזו מדינת ישראל פוגשים העולים? מה במפגש זה תואם את חלומותיהם ואת ציפיותיהם, והיכן הם נוחלים אכזבה או מגיעים למשבר? אלו תהליכים בחברה הישראלית פוגשים העולים מאתיופיה ולאיוזו "מציאות ישראלית" הם "צריכים להסתגל"? על מנת לענות ולו על חלק משאלות אלו כדאי לפתוח בנסיון הגדרה של תחומי השינוי והשינוי במעבר מאתיופיה לישראל.

- 1. פרקטיקה דתית:** יהודי באתיופיה מוגדר כמי שמקיים פרקטיקה דתית מסוימת, ואילו בישראל עולי אתיופיה פוגשים יהודים חילוניים ויהודים דתיים, כאשר החילוניים הם הרוב במדינת ישראל.
- 2. תחושת המיעוט בחברה הכללית:** באתיופיה היו "ביתא ישראל" מיעוט יהודי בקרב "גויים". בישראל הם הופכים למיעוט אתיופי בקרב היהודים. עוד מאפיין של מיעוט מתווסף בגלל דחייתם החלקית לפחות, בקרב קבוצת היהודים הדתיים בישראל. דהיינו, הם מהווים מעין "מיעוט דחוי בקרב 'מיעוט יוקרתי' בישראל".
- 3. צבע עור:** באתיופיה קיים רוב שחור ובישראל קיים רוב לבן יחסית. מאפיין זה היוו בעל השפעה ניכרת בישראל, ותורם תרומה נכבדת להתהוות תחושת המיעוט (הוא משפיע כנראה גם על התפתחות הזהות אצל תינוקות וילדים רבים מקרב העולים).
- 4. טקס הטבילה:** באתיופיה טקס הטבילה היה סמל לתהליך של התנצרות. בעוד שבישראל העולים נדרשים לטבול כדי להתגייר ("גיור לחומרא" או "התייהדות" בפי כמה מהם).
- 5. דיני טהרה וטומאה:** באתיופיה הקפידו מאוד בדינים אלו ואילו בישראל נאמר להם שמקלים יחסית בנושא זה, ו"כאן זה אחרת". העולים מתקשים להמשיך ולשמור בישראל על מצוותיהם ומנהגיהם בנושא הטהרה.
- 6. אופייה של הקהילה:** באתיופיה היתה הקהילה כפרית בעיקרה. בישראל החברה היא עירונית בעיקרה. "ביתא ישראל" מאוכלסים ביישובי קבע שהיו עירוניים ברובם הגדול, בכך הם עוברים כמובן שינוי מיידי. התמורות באתיופיה היו איטיות מאוד, ובתוך כך קצב השינוי החברתי והמעבר מן הכפרים אל העיר. לעומת זאת, הצטיינה ישראל בקצב מהיר ביותר של עיור ושינויים חברתיים, רוב אוכלוסייתה עירונית, ומבחינה זו היא נמצאת בקצה השני של הרצף לעומת אתיופיה.
- 7. מבנה התעסוקה:** התעסוקה באתיופיה היא חקלאית בעיקרה, ואילו בישראל - תעשייתית. כן כולל מבנה התעסוקה בישראל עיסוק מגוון במסחר ובשרותים. הקפם ואופיים של אלה באתיופיה לא דמו לאלה של מדינת ישראל.

3 מתוך ספרו כמו אור בכד. ירושלים, ראובן מס, תשנ"ד, עמ' 138-141.

8. התפתחות טכנולוגית: קיים פער טכנולוגי בין ישראל לאתיופיה, המתבטא בין היתר, בגרייה טכנולוגית מועטת יחסית של הפרט המתפתח באתיופיה וגרייה טכנולוגית אינטנסיבית של הפרט בליווי של טכנולוגיות חדשניות בישראל (זאת, למרות ששתי המדינות משתייכות לקבוצת המדינות המכונות "מתפתחות" בניגוד ל"מתועשות").

9. השכלה: באתיופיה קיים רוב "אנאלפביתי". שאינו שולט בקריאה ובכתיבה. זאת למרות המבצעים המוצלחים ל"ביעור בערות" שנערכו בעשרות השנים האחרונות. ושכזכותם חלה עליה מתמדת בהשכלת האוכלוסייה והיה פיתוח מואץ של ההשכלה הגבוהה באתיופיה. בישראל קיים רוב קורא וכותב, ומיעוט יחסי של "אנאלפבטים". יש המבחינים בין החברה האתיופית הכללית לבין בני "ביתא ישראל". "ביתא ישראל" מקובלים כ"חברה בעלת כתב" בשל מרכזיותה של התורה בחייהם ובשל העיסוק המתמיד בה, וכן משום היותם קבוצת מיעוט בה המבוגרים דחפו את ילדיהם לכיוון של רכישת השכלה.

10. מנהיגות קהילתית: באתיופיה היתה מנהיגות "ביתה ישראל" מסורתית-דתית ובאה בעיקר מתוך שכבת הזקנים - נכבדי העדה (השמאגלוץ) (וכהניה (הקסים)). בישראל נוצרה הנהגה מתוך קבוצות כוח והשפעה, המנצלות משאבים "ישראלים" של כוח, כגון גיל (צעיר) השכלה ישראלית ו"וותק בישראל", ומקורות כוח תפקידי, כמו זה של המדריך-המתורגמן. כן שאבו קבוצות שונות את כוחן בעדה מתמיכת הממסד או מתמיכתן של קבוצות אנטי-ממסדיות ו"חוץ-ישראליות" שונות. נוצרה הנהגה פוליטית צעירה יחסית אשר קבוצת המנהיגות המסורתית שימשה בידיה ככלי במאבקי השונים, או שהם נוטים להתעלם ממנה לחלוטין. למרות שאין ספק בדבר השינוי בדפוס המנהיגות שחלו במעבר מאתיופיה לישראל, אין עדיין מבנה ברור של רכישת כוח והשפעה בתוך העדה, ואין בהירות ביחס לאופיה ה"סופי" של המנהיגות בקרב יוצאי אתיופיה בישראל.

11. המשפחה

א. מבנה המשפחה: המשפחה באתיופיה היתה שלמה, העלייה לישראל גרמה לפירוד ולניתוק של חלקים ממנה, כך שאופייני שהמשפחה בישראל שבורה. חלק ניכר (38%) מן המשפחות הן חד-הוריות. עד "מבצע שלמה" היו למרבית המשפחות בני משפחה קרובים שונתרו באתיופיה.

ב. הירארכיה במשפחה: באתיופיה היה אופיה של המשפחה, סמכותי ופטריארכלי, ואילו בישראל קיימת נטייה לשוויוניות במשפחה.

ג. תפקידי המינים: חל שינוי באופן חלוקת התפקידים מאתיופיה לישראל, וכן שינוי קיצוני בדרכים המקובלות לביטוי של חילוקי דעות וקונפליקטים בין בני זוג, ולאופן פתרונם.

ד. ילדים במשפחה: באתיופיה שימשו הילדים כוח עזר כלכלי למשפחה כבר מגיל צעיר. בישראל הילדים הם נטל כלכלי עד גיל מבוגר יחסית.

12. מושגי זמן: בהיותה כפרית ברובה פעלו האנשים בחברה האתיופית בעזרת מושגי זמן גמישים יחסית, כאשר הפעילות התנהלה לפי מהלך השמש במשך היום, ובעזרת ניהול עצמי של הזמן (עצמאי בעבודה) בישראל. קיימת דרישה לעמידה בלוח זמנים צפוף הנקבע חיצונית לאדם, כשהוא מחולק לשעות ולדקות. החיים בעיר המודרנית מתנהלים "לפי השעון", ומופעלים לחצים לדיוק בזמנים ולביצוע מואץ של משימות בפרקי זמן מדודים וקצרים.

13. קודים תרבותיים: קיים שוני בין צפנים תרבותיים מסוימים על פיהם נוהגים באתיופיה לבין אלו שבשראל. כמו לדוגמא הקוד של כבוד ודגש על נימוס בתרבות האתיופית לעומת נורמת הישירות ("הדוגרי") בישראל ו"החוצפה הישראלית"

14. דפוסי תקשורת: מערכת התקשורת הבין-אישית באתיופיה מתחייבת מתרבות מסורתית, הירארכית ופטריארכלית, ומתאפיינת באיפוק רגשי ביחסים בין אישיים, בשפת הגוף המאופקת, בפנים חתומות ובחסכנות מילולית. למול דפוס תקשורת זה מתאפיין הקוד הישראלי באקספרסיביות קיצונית ובדרמטיות בתקשורת הבין-אישית, ריבוי בהנעת הידיים בעת הדיבור, שיחה בעזרת הגוף כולו, מילוליות שוטפת, גילוי לב "צברי" ו"חספוס רגשי".

15. דיור וסביבה פיזית: צורת המגורים הנפוצה באתיופיה היתה מבנים חד קומתיים. בדרך כלל קבוצה קטנה של מבנים נתפסה ככפר, והכפרים היו מפוזרים בהרים. בערים המבנים היו צפופים יותר, אך החד-קומתיות היתה דומיננטית. בישראל נפגשים העולים בבתי הקומות הצפופים ובריכוזים השכונתיים הגדולים, בעיקר באזור השפלה. הריהוט המקובל כאן אינו מוכר בחלקו ולא המכשור הביתי המקובל. הכבישים הסואנים והרמזורים המרובים הם בבחינת חידוש. יחד עם זאת, עולי "מבצע שלמה" ששהו כשנה באדיס אבבה, עברו הסתגלות מסוימת לכבישים הסואנים.

16. מזון: באתיופיה אכלו היהודים בעיקר את הלחם האתיופי המסורתי - האינג'רה - העשויו מגרעיני "טף" עשירים בברזל, בלוויית רטבים צמחוניים ובשריים שונים. בישראל עוברים לאינג'רה העשויה קמח חליטה חסר ברזל, ובגלל קשיים כלכליים ממעיטים באכילת ירקות ופירות יחסית לאתיופיה ומרבים באכילת מוצרי חלב. כן עוברים לשימוש במשקאות ממותקים ומיני מתיקה.

17. אקלים: אתיופיה נחשבת אחת הארצות ה"בריאות" בעולם מבחינת נוחות אקלימית. הרמה האתיופית גבוהה וממוזגת מאוד (מינימום 15 מעלות ומקסימום 26 מעלות). בישראל הם נאלצים להתסגל לשינוי בטמפרטורה, בלחות ובאחוז החמצן המצוי באוויר, ומכאן לשינוי באיכות ובקצב הנשימה. כן מופיעים נגיפים חדשים וגורמי מחלות האופייניים למקום. עונות השנה הן שונות באתיופיה ובישראל, ומועדי ירידת הגשמים ותקופות החום והיובש - כל אלה משפיעים גם על הקצב הפיזי של הגוף ועל ה"שעון הביולוגי".

18. בריאות, חולי וריפוי: תרבויות שונות מפתחות אמונות שונות ביחס לגורמים המשפיעים על בריאותו של האדם ועל דרכי הריפוי, מערכת התפיסות והאמונות הללו שונה באתיופיה ובישראל. כך למשל קיימות אמונות ביחס למאכלים המחזקים את האדם ותורמים לבריאות ולצורות התנהגות ספציפיות העלולות לגרום למחלה. מערכת הריפוי המסורתי באתיופיה הינה מוונת ומפותחת ויוצאת מהנחות מוצא השונות בחלקן מן המערכת הרווחת בישראל ובחצי-הכדור המערבי.

19. חופש הבחירה של הפרט: חופש זה מועט יחסית באתיופיה, משום שמגוון התפקידים והמקצועות בחברה הוא מצומצם יותר, וכמקובל בחברה המסורתית התפקידים ברורים ומוגדרים יותר. בישראל קיימת התמחות והתמקצעות האופייניים לחברה מעויירת המספקת שירותים לחברה באמצעות מומחים המוכרים את שירותיהם. במצב זה הפרט נדרש להכיר מגוון רחב הרבה יותר של אלטרנטיבות תפקידיות, לדעת לפעול בתוכן. ולבחור במהלך התבגרותו בחירה חוזרת ונשנית בין אלטרנטיבות תפקידיות אלו. הוא מוגבל פחות מאשר באתיופיה על ידי אילוצי מקום ושייכות וחופשי יותר לבחור על פי מוקד שליטה פנימי, כלומר, על פי רצונו ושאיפותיו.

תחנות בדרך - ציוני דרך בהיסטוריה של יהדות אתיופיה⁴

המאמר באדיבות מרכז ההיגוי של עולי אתיופיה ומערכת החינוך - בסיועו של דניאל בלט

אמצע המאה ה-10 לפנה"ס

לפי הדעה הרווחת כיום, מוצא יהודי אתיופיה משבט דן. לפי דעה זו, מניחים שהיהודים הגיעו לחבש, היא אתיופיה, כבר בשלהי ימי הבית הראשון. גלים נוספים הוסיפו לבוא עם החורבן ובימי הבית השני.

325-380

מלך איזנה עולה לשלטון והופך לראשונה את הנצרות לדת השלטת באתיופיה.

860-900

השלטון היהודי חוזר אחרי 500 לערך: מלכה יהודית, הידועה בכינוי 'מלכת הפלשים', עולה לשלטון. היא עומדת בראש ההתקוממות היהודית, המשותפת גם לשבטים נוספים, נגד הממלכה האקסומית.

1270-1285

יכנו עמלאק עולה ומחזיר את השלטון הנוצרי.

1314-1344

עמד ציון עולה לשלטון. בתקופתו נרצחים מאות אלפי יהודים.

1414-1429

קיסר אתיופיה איסחק מאיים על היהודים: התנצרו, ולא - יישללו מכם אדמותיכם. היהודים לא נכנעים. האדמה נשללת מהם, ודבק בהם הכינוי 'פלאשים', שפירושו פולשים, חסרי אדמה, זרים.

המאה ה-14 המאה ה-17

תקופת מאבקי קרקעות ומלחמות דת בין 'ביתא ישראל' (קהילת יהודי אתיופיה) לבין השליטים הנוצרים. 'ביתא ישראל' נאבקים בניסיונות לנצר את הקהילה היהודית, ותוך כך נפגעים פיזית וכלכלית.

1552

הרב דוד שלמה בן אבי זמרה (רדב"ז), מנהיג יהדות מצרים, קובע כי על פי ההלכה, בני 'ביתא ישראל' הגם יהודים ככל העם.

1632-1769

'תקופת גונדר' - רבים מבני הקהילה היהודית באתיופיה מתיישבים בעיר גונדר ובסביבותיה, וזוכים ביציבות כלכלית, תאגרי כבוד וקרקעות.

1769-1855

תקופת הנסיכים - שנים של אי-יציבות שלטונית והידרדרות כלכלית. היהודים נותרים בלא פרנסה.

4 מתוך חוברת 'דיוקן' של העיתון "מקור ראשון" מיום כ"ח חשוון תשע"ב (25.11.11).

1855

דינאל בן חנניה ובנו משה, מ'ביתא ישראל', מבקרים לראשונה בארץ ישראל ונפגשים עם רבני ירושלים.

1859

מתחילה פעילות מיסיון בקרב בני העדה.

1862

אבא מהרי, נזיר ומנהיג מ'ביתא ישראל', יוצא עם אלפי יהודים במסע רגלי מאתיופיה לעבר ירושלים, דרך ים סוף. המסע נכשל, ורבים מתים בדרך.

1864

הרב עזריאל הילדסהיימר, רב גדול בגרמניה, מפרסם קול קורא, ובו הוא קובע בבירור את יהדותם של עדת ביתא ישראל ואת חובת ההצלה והסיוע כלפיהם מכוח הערכות ההדדית היהודית.

1888

ה'דרכישים' (דרכוש - חייל סודני) חוזרים לאתיופיה וזורעים הרס רב ברכוש ובנפש בכל הנקרה בדרכם. בתוך כך הם שורפים 170 בתי כנסת (מתוך 200 שהיו), על ספרי הקודש שבתוכם.

1913

בית ספר יהודי מוקם בדמביה במחוז גונדר על ידי ד"ר פייטלוביץ'. עשור מאוחר יותר יקים בית ספר גם באדיס אבבה.

1936-1941

הצבא האיטלקי כובש את אתיופיה, הקיסר היילה סלאסה גולה מארצו ונפסקת הפעילות היהודית במדינה. עם זאת, יהודי אתיופיה ממשיכים לדבוק באמונתם הדתית.

1941-1974

הקיסר היילה סלאסה חוזר להיות קיסר אתיופיה. הוא מכונן קשרים דיפלומטים עם מדינת ישראל, ומצבם של יהודי אתיופיה משתפר.

1954

הנשיא יצחק בן-צבי, שהתעניין בנושא עשרת השבטים, מבקש מקיסר אתיופיה, היילה סלאסה, לאפשר לכמה צעירים לבוא לישראל כדי לחזק את זיקתם ליהדות. שנה מאוחר יותר מגיעים מאתיופיה לישראל 27 נערים ונערות, בני ביתא ישראל, במטרה ללמוד עברית ויהדות, לחזור לאתיופיה וללמד את בני הקהילה.

1973

אתיופיה מנתקת את קשריה הדיפלומטים עם ישראל בעקבות החלטה של ארגון אחדות מדינות אפריקה.

1966-1974

צעירים יהודים מסתננים כעולים סמויים ליחידים לישראל על אוניות משא מאתיופיה לישראל. חלקם הגדול מגורש. עד לשנת 1974 היו בישראל כחמישים יהודים אתיופים.

1973

הראשון לציון, הרב עובדיה יוסף, מוציא פסק הלכה, שבו הוא קובע כי יהודי אתיופיה הם יהודים כדת וכדין וחל עליהם חוק השבות.

1974

הפיכה מרקסיסטית באתיופיה בראשות הקולונל מנגסטו היילה מרים. בזמן ההפיכה נרצחים 2,500 יהודים, ו-7,000 נותרים ללא בית ורכוש.

1975

כנסת ישראל מחליטה להחיל את חוק השבות על יהודי אתיופיה.

1977

מנחם בגין עולה לשלטון, ומורה לראשי המוסד: "הביאו לי את יהודי אתיופיה". ראש אגף המבצעים דייב קמחי ואיש המוסד "דניאל" נוחתים באדיס-אבבה, וסוגרים עסקה עם מנגיסטו: נשק תמורת יהודי אתיופיה.

באוגוסט, ראש הקייסים, הקייס ברהן ברוך, עולה לארץ עם הקבוצה הראשונה של יהודי אתיופיה. קבוצה שנייה מגיעה בדצמבר 1977 דרך נירובי. בשנה זו עולים לישראל 120 יהודים.

1978

בפברואר, שר החוץ משה דיין מספר בראיון עיתונאי שישראל מספקת נשק לאתיופיה תמורת יהודים, ומנגיסטו סוגר את השערים.

1979

32 צעירים יהודים חוצים את הגבול מאתיופיה לסודן, ובסיוע המוסד מוברים לארץ. הם כותבים למשפחות באתיופיה, וכך מתחיל המסע הגדול של יהודי אתיופיה לסודן.

1984-1985

מבצע משה - לפי הסכם חשאי בין נשיא סודן נומיירי לבין ממשלת ישראל, מסיסים את יהודי אתיופיה מחרתום שבסודן תמורת כסף. כ-6,000 מיהודי אתיופיה מגיעים לישראל דרך אירופה בטיסות חשאיות. המבצע מתגלה בראיון עיתונאי. המבצע נעצר.

1985

מבצע 'מלכת שבא' - כחודשיים אחרי 'מבצע משה', עולים לארץ 500 יהודים מסודן במטוסי הרקולס של צבא ארצות-הברית ונוחתים בשדה תעופה צבאי בדרום הארץ. זרם היהודים המגיעים מאתיופיה לסודן מתחדש.

1989

חידוש הקשרים הדיפלומטיים בין ישראל לאתיופיה. באדיס-אבבה נפתחת שגרירות ישראל.

1991

מבצע שלמה - 25.5.91, תוך 36 שעות מועלים לארץ מאדיס-אבבה כ-14,300 מבני ביתא ישראל ברכבת אווירית. עשרות מטוסים נוטלים חלק במבצע זה, שלא היה לו תקדים בתולדות המדינה. מנגיסטו מודח, ובאתיופיה מוקמת רפובליקה - פדרציה של מדינות אתיופיה. עד לימים אלה נמשכת העלייה מאתיופיה, בעיקר של קבוצה המכונה פלאשמורה או זרע ישראל.

ואלה שמות⁵

חיים גיוזלי

השימוש בשמות משפחה לא היה מקובל בקרב יהודי אתיופיה טרם עלייתם לארץ. במקום שמות משפחה, השתמשו במערכת מורכבת של שמות פרטיים אשר אפשרו לזהות כל פרט בחברה ללא קשר למקום מגוריו או לשפתו, אמהרית או טיגרינית.

השמות הפרטיים נבחרים על פי כללים מסורתיים ברורים. הם יכולים לציין אירוע או תחושה שקרו להורים בחודשים שלפני לידתו של הילד או בלידה עצמה, למשל הפתעה כאשר נולד בן זכר שלא ציפו לו. סוג שני של שמות מבטא את משאלות ההורים ותקוותיהם לגבי התינוק. קבוצה שלישית של שמות מכילה שמות ממקור מקראי.

לבנים ולבנות כאחד השם נבחר בעת הלידה, ואף פעם לא לפני כן. מלבד השמות ממקור מקראי, שפת השמות היא אמהרית בקרב תושבי גונדר וטיגרינית בקרב תושבי חבל טיגראי. הבדל זה מאפשר ליהודי אתיופיה לזהות את מקום מוצאו של אדם על פי שפת שמו הפרטי.

בתוך המשפחה הגרעינית האדם מוכר על פי שמותיו הפרטיים - לכל אדם יש יותר משם אחד. כבר בלידה התינוק מקבל מספר שמות פרטיים שאביו, אמו, הסבים וגם בני משפחה אחרים מעניקים לו. כל בן משפחה יכול לזהות את הילד על פי השם שהוא בחר עבורו, אם כי השם שנבחר על ידי האב נחשב לשם הדומיננטי, ובו משתמשים מחוץ למשפחה הקרובה.

בנוסף, קיים נוהג להשתמש ב"שמות כבוד". אלה שמות שאישה תעניק לבעלה או ילד להוריו או לאחים המבוגרים ממנו. לעומת זאת, הבעל לא יעניק שם כבוד לרעייתו, אלא ישתמש בשמה הפרטי שנבחר על ידי אביה או בשם שנבחר עבורה על ידי חמותה בטקס שקודם לנישואין. לכל אישה נשואה, בנוסף לשם הפרטי העיקרי שהעניק לה אביה, יש גם מספר שמות כבוד אשר נתנו לה אחים ואחיות צעירים ממנה, חמותה, ומאחר יותר גם ילדיה.

בהיעדר שמות משפחה, כל אדם מוכר מחוץ למשפחתו על ידי השם העיקרי שלו, בצירוף שם האב. נוהג זה חל גם על נשים נשואות. במקרה של אנשים עם שמות זהים, נוהגים להוסיף את שם הסב מצד האב, ואז לפי הצורך ובסדר זה, את שם האם ואחר כך שם הסב מצד האם.

השם **צ'קולר** הוא שם של בת, ופירושו באמהרית מיהרה - שם שניתן בדרך כלל לילדה ראשונה.

דרנגוט - שם של בנים ובנות, ופירושו באמהרית מענק. השם מבטא משאלה להצלחה ולייחודיות.

קבדה הוא שם של בן, שם מאותו שורש של כבד בעברית. פירושו הוא חזק.

אורית - שם של בת. בשפת הגעז שם זה מציין את המקרא, כמו המונח הארמי אורייתא.

גבארי - שם של בן. פירושו באמהרית בורא. ניתן על ידי הורים שראו את התינוק ונזכרו בבורא עולם.

מלקאם - שם של בת. פירושו באמהרית הוא טובה.

עלם - שם של בן. פירושו באמהרית הוא עולם. השם רומז לכך שכל אדם הוא עולם בפני עצמו.

5 מתוך חוברת 'דיוקן' של העיתון "מקור ראשון" מיום כ"ח חשוון תשע"ב (25.11.11).

